

Upplandsmuseet 2015

VERKSAMHETSBERÄTTELSE OCH ÅRSREDOVISNING

UPPLANDSMUSEET

Upplandsmuseet, Länsmuseum för Uppsala län
adress Fyristorg 2, 753 10 Uppsala
telefon 018-16 91 00
www.upplandsmuseet.se

UPPLANDSMUSEET

Innehåll

Inledning 1

Kunskapsupbyggnad 2

Vård av samlingar och miljöer 14

Kommunikation 20

Hemslöjd 40

Årsredovisning 49

Resultaträkning 52

Balansräkning 53

Noter 54

Omslagsbilder från höger:

Senmedeltida ring med Mariainskrift ur Upplandsmuseets samlingar i utställningen *Ringar. Makt, mode, magi*. Foto Olle Norling.

Elever från Skuttunge skola på exkursion till ett gravfält från vikingatiden tillsammans med museipedagog Stina Flink. Foto Bengt Backlund.

Detalj från gravplats på Torsvi kyrkogård, en av de kyrkogårdar i Enköpings pastorat som har inventerats under året. Foto Karin Myhrberg.

Flottarkojan på Färnäs i Dalälven, uppförd i slutet av 1800-talet, har genomgått en pietetsfull restaurering. Foto Per Lundgren.

Från utställningen *Mitt i flyktinkatastrofen – UNT på plats på Lesbos*. Flyktningbåt anländer till den grekiska ön Lesbos. Foto Sven-Olof Ahlgren, UNT.

Hänge från Vendeltid i cloisonnéarbete med guld och granater, funnet vid undersökningarna i Gamla Uppsala 2015. Foto Bengt Backlund.

Fotograf Olle Norling svarade för bildmaterialet till boken *Vik – historia, miljö & människor* som utgavs av Upplandsmuseet under året.

Redaktör: Håkan Liby.

Grafisk form och produktion: ilo grafisk form, Pataholm 2016.

Tryck: Ätta.45 Tryckeri AB, Solna.

Verksamhetens spridning i länets kommuner 2015

Verksamhetsgren	Enköping	Heby	Håbo	Knivsta	Tierp	Uppsala	Älvkarleby	Östhammar
Forskning	•	•				•		
Insamling av föremål och bild		•			•	•		•
Arkeologiska undersökningar	•	•	•	•	•	•		•
Remisser, yttranden	•	•	•	•	•	•	•	•
Kyrkoärenden	•	•		•	•	•		•
Inventeringar/dokumentation	•				•			
Antikvarisk medverkan	•	•			•	•	•	•
Vandringsutställningar, minneslådor						•	•	•
Utställningar, övriga					•			
Pedagogisk verksamhet	•	•		•	•	•		
Föredrag	•	•			•	•		•
Stads- och fältvandringar						•		
Hemslöjdskonsulenternas verksamhet	•	•	•	•	•	•	•	•

Besöksstatistik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totalt	81 586	73 290	72 256	73 202	70 727	76 421	91 906	89 936	82 760	112 490	98 268
Museibyggnaden	56 387	51 835	47 033	45 117	43 525	48 490	60 167	57 250	50 717	74 957	59 431
Disagården	14 744	14 365	14 416	13 957	15 912	15 025	15 996	14 862	16 098	15 158	16 507
Kvekgården	1 423	1 300	1 298	1 300	1 300	1 008	1 358	734	822	1 009	517
Walmstedtska gården	1 797	2 187	2 180	1 584	1 698	1 561	1 399	1 163	1 685	1 077	299
Bibliotek/föremålsmagasin	1 201	838	1 336	730	1 058	948	145	367	398	432	330
Regional verksamhet	6 034	2 765	4 434	9 305	5 306	6 143	9 749	13 275	10 068	19 583	19 777
Hemslöjden						3 246	3 092	2 285	2 972	274	1 407

Styrelse

Pia Wårdsäter
Gun Ahlberg

Emilie Orring
Lars-Olof Legnerfält

Susanna Hedman
Marie Andersson

Vår revisionsberättelse har avlämnats 2016-03-22

Karin François Ågstrand
Auktoriserad revisor KPMG AB

Anders Toll

Mats Sjöborg

Upplandsmuseet finns mitt i samhället – här och nu

Under 2015 avslutades tre stora projekt som satt präglet på museets verksamhet under de senaste åren – forskningsprojektet Uppsala domkyrka, utställningsprojektet Romska Röster och utvecklingsprojektet FOKUS.

När forskningschef Iréne Flygare och forskaren Herman Bengtsson vid en bokrelease i november presenterade den åttonde och sista volymen i bokverket Uppsala domkyrka, kunde de konstatera att verkets totala omfattning på drygt 4 000 sidor troligen är en av de mest omfattande rika forskningspublikationerna överhuvudtaget inom svensk humaniora. Det omfattande arbetet har pågått intensivt sedan 2002. Den avslutande delen behandlar domkyrkan från 1935 till idag.

Utomhusutställningen Romska Röster som turnerat mellan olika platser i landet, omvandlades till inomhusutställning och invigdes på Upplandsmuseet i februari av Rosa Taikon, romsk silversmed och samhällsdebattör, och Staffan Forsell, Statens kulturråd. Under våren utgavs boken Romska Röster som liksom utställningen bygger på fotograf Anders Rymans porträtt. Boken är i första hand tänkt att fungera som ett kunskaps- och inspirationsmaterial i skolorna.

Projektet FOKUS, Funktionshinder Och Kulturarv, Utbildning och Samverkan, som pågick 2013–2015, var ett samarbete mellan Handikapp-Historiska Föreningen och Upplandsmuseet, finansierat av Allmänna arvsfonden. Syftet var att utbilda personal vid svenska museer kring frågor som berör funktionshinder och kulturarv. Ett sätt att säkra projektets hållbarhet över tid var att skapa ett nätverk som initierar regionala samarbeten, till exempel med funktionshinderrörelsen. Det framgångsrika projektet avslutades med en nationell konferens på Etnografiska museet i Stockholm.

Den stora framtidsfrågan – övertagandet av Gamla Uppsala museum, tog ytterligare några steg framåt under 2015. Under våren inledde riksantikvarie Lars Amréus, finanslandstingsråd Börje Wennberg och museichef Håkan Liby en diskussion om regionens övertagande av verksamheten och sta-

tens medfinansiering. I maj inbjöd Upplandsmuseet och Länsstyrelsen berörda parter till ett stormöte med titeln *Vad händer i Gamla Uppsala?* och i november arrangerades ett internationellt seminarium om besöksmålsutveckling i Danmark och Norge.

Ett projekt som under lång tid engagerat många medarbetare på museet, samt även ett antal externa skribenter, var boken om Vik. Museets huvudman, landstinget/Kultur och bildning, var ursprungligen idégivare och beställare, men bokprojektet har vuxit och resulterat i en omfattande kunskapsinsamling om Viks historia, bebyggelse, kultur- och naturmiljö samt verksamheter på platsen från säteritiden till dagens folkhögskola och konferensinriktning. Med tillfredsställelse kunde Upplandsmuseet i slutet av året presentera boken *VIK – historia, miljö & människor*.

Under hösten invigdes två angelägna utställningar som med önskvärd tydlighet visade att ett kulturhistoriskt museum är rätt plats för att belysa samhällsaktuella frågor och ge perspektiv på skeenden i vår omvärld.

Konstutställningen *NAMAHEAMIID LUOTAT – De namnlösa spår* av Katarina Pirak Sikku, ställde frågor som ständigt är aktuella. Konstnären använde sig av sin egen känsla och sin egen kropp för att berätta om en del av vår mörka forskningshistoria. Hon följde de 100 år gamla spåren efter de rasbiologiska expeditionerna i norra Sverige, Sápmi, samernas land. Katarina Pirak konstaterade: ”Min historia är starkt sammankopplad med Uppsala. Därför är jag mycket glad över att få ställa ut just här nu.”

Den aldrig sinande flyktingströmmen och det ansträngda läget beträffande mottagandet i landets kommuner var avgörande för ett snabbt beslut att belysa situationen i utställningens form. I samarbete med Upsala Nya Tidning producerade museet utställningen *Mitt i flyktingkatastrofen* som utgick från fotografen Sven-Olof Ahlgrens och reportern Elin Sandows reportageresa till Grekland för att skildra den akuta flyktingsituationen på ön Lesbos.

Håkan Liby
landsantikvarie/länsmuseichef

Kunskapsuppbyggnad

Forskning

För forskningsavdelningens vidkommande var år 2015 ett forskningsresultatens år eftersom flera mångåriga projekt gick mot sitt slut. En glädjande utveckling av verksamheten är det ökande antalet publiceringar i internationella vetenskapliga tidskrifter samt deltagande med egna bidrag vid internationella konferenser. Stiftelsen Upplandsmuseets namn sprids över världens alla hörn som en institution med höga ambitioner inom kunskapsuppbyggnad och forskning. Genom flitigt förekommande föreläsningar i olika sammanhang har avdelningen också fört ut sina forskningsresultat till det omgivande samhället.

Ett av Upplandsmuseets mest omfattande uppdrag under de senaste åren har varit utgivningen av Uppsala domkyrka i serien Sveriges Kyrkor. Projektet påbörjades i november 2002 och har finansierats av Vitterhetsakademiens Huseliusfond. Initiativtagare var professorn i konstvetenskap vid Uppsala universitet, Anders Åman. Arbetet har bedrivits vid museets forskningsavdelning under vetenskaplig ledning av Iréne Flygare och med Herman Bengtsson som redaktör. 2010 utkom de sex första delarna som behandlade domkyrkans historia från medeltiden fram till 1884. De följdes under 2014 av ytterligare en volym som ägnades åt Helgo Zettervalls restaurering 1885–93 och tiden fram till 1934. I november 2015 avslutades projektet genom utgivningen av den åttonde delen som fullföljer beskrivningen fram till idag. Huvudförfattare för denna del har varit Herman Bengtsson och Pia Bengtsson Melin. Övriga medverkande författare i det åttonde bandet är Cecilia Aneer, Oloph Bexell, Anders Dillmar och Jakob Lindblad. Med sitt sammanlagda omfång på drygt 4 000 sidor rör det sig om en av de mest omfattande forskningspublikationerna överhuvudtaget inom svensk humaniora.

Inom ramen för forskningsprojektet *Resilience of*

subsistence – the agrarian households between society and nature 1750–1900 (ROS), finansierat av Vetenskapsrådet har Iréne Flygare ansvaret för delstudien *Indebted in Torstuna, Free From Sin at Bishop Hill: Crop failure, religious unrest and economic crisis in a mid-Swedish tax district, and the foundation of a utopian American colony*. I detta projekt deltar också doktoranden Marja Erikson. Studien belyser ekonomisk kris och religiös oro i några landsbygdsocknar i sydvästra Uppland i tiden efter Napoleonkrigens slut. I detta fall radikaliserades en svärmisk religiös rörelse. Studien tar fasta på händelseförloppet utifrån ett emancipatoriskt och medborgarrättsligt perspektiv. Genom att identifiera nätverk och aktörer och kombinera många typer av källor (där Trostundagboken från 1844 har en central roll) kan vi visa att erikjansismens på 1840-talet kan knytas till en äldre folklig rörelse med inslag av herrnhutiska och swedenborgska lärosatser. Den formades i bondehushållens opposition mot ett neologiskt/förnuftsriktat prästerskap i södra Torstuna härad. Radikaliseringen fick ett hastigt förlopp i samband med ett antal dåliga skördeår i början av 1840-talet men också genom att rörelsen expanderade till Hälsingland. Den djupa, men dåligt studerade, missväxten som drabbade Mälardalen år 1845 ledde till att 30 % av de självägande bönderna i Torstuna-distriktet gick i konkurs och eller emigrerade till USA. Materialet har resulterat i en artikel som är under bearbetning för publicering i en amerikansk vetenskaplig tidskrift.

Cecilia Bygdell disputerade på avhandlingen *Omsorgsfyllt landsbygd: rumsliga perspektiv på äldre och omsorg på den svenska landsbygden* i januari. Disputationen skedde vid institutionen för kulturgeografi vid Uppsala universitet. Avhandlingen baseras på intervjuer med äldre och omsorgsgivare i Heby kommun. I studien diskuteras vilka som ger omsorg och på vilka grunder, samt vad det innebär att leva

Ovan t.v.: Detalj av väggtextil med motiv ur Uppsala domkyrkas historia, utförd 1975–76 av Ann-Mari Forsberg. Foto Olle Norling.

Nedan t.v.: Karleby tingshus i Simtuna. Här sammanträdde även häradsrätten för Torstuna härad och här vittnade och dömde man i de religiösa bråken som uppstod runt janssoniterna men också i alla de ekonomiska tvister som följde på den svåra missväxten 1845. Foto I A Flygare.

Ovan t.h.: Österunda kyrka där janssoniterna hävdade att Kristus en gång för alla gjort dem syndfria genom att korsfästas och där prästen vägrade dem nattvarden.

Nedan t.h.: Upplandsmuseets medarbetare Cecilia Bygdell disputerar på avhandlingen Omsorgsfull landsbygd 16 januari 2015. Opponent var professor Erik Westholm, SLU. Foto Barbro Björnemalm.

Folkhemmets bilder. Eleverna i Storvreta skola fick grönsakssoppa av köksbiträdet Greta Andersson och kokerskan Märta Sandström på premiären för skolbespisning i Vattholmaskolorna 1962. Skolstyrelsens ordförande Ragnar Andersson övervakade att allt gick rätt till. Foto Uppsala-Bild (UB028446).

på landsbygden med funktionsförluster. I studien hävdas att landsbygden är omsorgsfull i betydelsen att omsorg är en närvarande del av vardagslivet för många landsbygdsbor, både som omsorgsbehövande och omsorgsgivare.

Utifrån det Resiliensprojekt som nämnts ovan har Marja Eriksons avhandlingsarbete i ekonomisk historia vid Uppsala universitet formulerats. Undersökningens utgångspunkt är att agrarsamhällets historia under 1700- och 1800-talen i hög grad bygger på studier rörande väst- och sydsvenska förhållanden med bland annat stark befolkningsökning, social differentiering, produktionsökning och kommersialisering genom havreodling. Kommerialiseringen i Mälardalen var dock tidigt utvecklad med en långt driven marknadsinriktad spannmålsproduktion baserad på råg. Uppodlingsgraden var hög och befolkningsutvecklingen stagnerade under

första hälften av 1800-talet. För det studerade området, tre socknar i västra Uppland, framträder genom undersökningen en bild av böndernas ekonomi under perioden 1770–1870 där skuldsättningen ökade under början av 1800-talet och där banklån mot inteckning i fastighet tidigt blev betydelsefulla. Att studera bondehushållens skuldsättning är en väg att förstå den agrara ekonomin på hushållsnivå. Frågorna i avhandlingsarbetet handlar delvis om huruvida krediterna nyttjades strategiskt för att expandera jordbruksdriften eller om de användes för att bibehålla hushållens konsumtionsnivå under lågkonjunkturer.

Herman Bengtsson deltog under 2015 även i arbetet med publiceringen av boken *Vik. Historia, miljö & människor* som i december utgavs av Upplandsmuseet i samverkan med landstinget.

Pia Bengtsson Melin har genomfört ett forsk-

ningsprojekt om ringar med utgångspunkt i museets samlingar. Det har förutom publikation resulterat i en populärvetenskaplig utställningsbearbetning *Ringar. Makt, mode, magi*.

Cecilia Bygdell deltog tillsammans med forskare vid Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, i en pilotstudie benämnd *Äldre och kommunen – ett ömsesidigt beroende?* Studien utförs i samarbete med Heby kommun och utgör underlag för en kommande forskningsansökan om äldres delaktighet och bidrag till det lokala samhället.

Upplandsmuseet startade tillsammans med företrädare för Silvermuseet, Historiska museet, Jamtli och Kalmar läns museum nätverket FOMU, Forskning vid museer. Nätverket syftar till att stärka museernas forskning, främja gemensamma frågor kring den fortsatta utvecklingen av museer som forskningsmiljöer och härigenom utveckla såväl museerna som forskningssektorn. Under året skrev nätverkets styrelse bland annat underlag till RSM:s inspel till regeringen inför en ny forskningspolitik.

Museet är initiativtagare till ett nytt nätverk inom DOSS (Dokumentation av samtida Sverige) med inriktning på samtidsdokumentation av och på landsbygden.

Folkhemmets bilder. Projektets syfte är att uppmärksamma Upplandsmuseets omfattande pressfotosamlingar och med hjälp av dem beskriva hur de uppländska tidningarna skildrade folkhemsperiodens omfattande samhällsomvandling.

Vid Upplandsmuseets bibliotek fortsätter verksamheten med LIBRIS-anpassningen.

Samlingar

Under året införlivades 13 960 objekt i Upplandsmuseets samlingar. Det rörde sig, till övervägande delen, om arkeologiskt material från tre undersökningar.

UM41326: Under maj till november 2008 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk undersökning vid gården Berget i Gamla Uppsala. Vid undersökningen, som främst berörde odlingsmark, påträffades både boplatsslämningar, stolphål, härdar, nedgrävningar, spridda inslag av kulturlager och

kulturpåverkade lager samt gravar (brandgravar). Totalt identifierades lämningar efter 78 byggnader av olika storlek och konstruktion. Bebyggelsen är ovanligt koncentrerad jämfört med andra bosättningar från samma tid i Uppland. Lämningarnas dateringar är spridda från yngre bronsålder till övergången mellan folkvandringstid och vendeltid. Tyngdpunkten ligger inom perioden äldre romersk järnålder - folkvandringstid. Värt att nämna är också de 60 tjärgropar, som huvudsakligen återfanns inom ett gårdsläge. Det är ett ovanligt stort antal för bosättningar. Tjärgroparna tillhörde romersk järnålder och att så många påträffades inom ett och samma gårdsläge, ger intryck av en specialisering för denna gård. Fyndmaterialet från undersökningen består bl.a. av brända och obrända ben, bränd lera, föremål av bergart, keramik, hartstätning och en pärla av bärnsten.

UM43230: Under en vecka i juni 2005 utförde Riksantikvarieämbetet, UV-Gal, en förundersökning vid Fembäcke i Vendels socken. Provgropar och fosfatprovtagning gav, tillsammans med topografin, bilden av en neolitisk boplats (äldre gropkeramik). Fynd påträffades främst i två svackor, bland annat i ett 300 kvm stort kulturlager. Fyndmaterialet bestod av kvarts, ben och keramik. Fyndmaterialet tilldelades Upplandsmuseet efter Riksantikvarieämbetets beslut.

UM43231: Våren 2003 utförde Riksantikvarieämbetet en arkeologisk förundersökning som omedelbart följdes av en slutundersökning vid Buddbo (fornlämning Raä 336) i Ärentuna socken. Fornlämningen bestod av mängder av skärvsten, som i vissa fall låg i stora "vallar". Fyndmaterialet var sparsamt och bestod främst av ben, bränd lera och kvarts. Fyndmaterialet tilldelades Upplandsmuseet efter Riksantikvarieämbetets beslut.

Utöver det arkeologiska materialet, har samlingarnas tillväxt också skett genom föremål och fotografier skänkta från olika privatpersoner. Under året ersatte Cecilia Bygdell, forskare vid forskningsavdelning, avdelningens chef, Iréne Flygare, i museets förvärvskommitté. Övriga medlemmar i förvärvskommittén under det gångna året var Berit Schütz, Kerstin Åberg, Håkan Liby, Bent Syse och

Ovan: UM43243. Inramat fotografi föreställande Forsmarks ålderdomshem. Foto: Bengt Backlund.

Till höger: Vanja Brunzells klänningsmodell "smedsskjortan", UM43235. Foto Anja Szyszkiewicz.

Nedan: FN03279. Boende och sjuksköterskor i trädgården, Forsmarks ålderdomshem. Foto Okänd.

Märkduk sydd 1853 av Cristina Carlsdotter. UM43256.
Foto Bengt Backlund.

Barbro Björnemalm. Vid förvärvskommitténs sammanträden prövas gåvo- och inköpsförslag av föremål, bilder, filmer eller arkivalier enligt Upplandsmuseets insamlingskriterier. Från och med 2014 prövas också arkeologiskt material, i första hand sådant som framkommit vid undersökningar genomförda av Upplandsmuseets arkeologiska avdelning. Förvärvskommittén diskuterar huruvida en begäran om fyndfördelning ska ställas till Riksantikvarieämbetet eller ej.

Till grund för förvärvskommitténs bedömning står Upplandsmuseets profilområden Jordbruk, Järnhantering och Administrativa system (samhälle och makt). Till detta läggs ytterligare ett antal relevanta kriterier. Under 2015 sammaträdde förvärvskommittén fyra gånger.

Här nedan ges några exempel på föremål och fotografier som tagits in i Upplandsmuseets samlingar under året.

Upplandsmuseet mottog två klänningar, UM43235 och UM43236, formgivna av Vanja Brunzell. Ett av plaggen är en så kallad smedsskjorta, en populär modell i Brunzells produktion. Vanja Brunzell hämtades inspirationen till modellen från Österbybruk. I Upplandsmuseets samlingar finns sedan tidigare andra modeller formgivna av Vanja Brunzell och de nyförvärvade klänningarna blev ett värdefullt komplement.

Förvärvskommittén ställde sig positiv till att förvärva ett inramat fotografi föreställande Forsmarks ålderdomshem, UM43243. Givarens mor hade arbetat på ålderdomshemmet. Föremål och fotografier med anknytning till omsorg och de äldre i samhället, här i bruksmiljö, saknas i samlingarna. Med förvärvet följde ytterligare två fotografier. Det ena av dessa föreställer boende och sjuksköterskor i trädgården vid ålderdomshemmet.

Under året förvärvades också en märkduk, UM43256. Märkduken är sydd år 1853 av givarens morfars mormor Cristina Carlsdotter. Cristina Carlsdotter levde i Vittinge 1843–1881. Hennes namn finns broderat till vänster på märkduken. Till höger syns hennes systems monogram och i mitten av märkduken föräldrarnas monogram, Carl Pehrsson (1813–1885) och Maj Jansdotter (1806–1881). Carl Pehrssons far var Pehr Jansson som skrev "En Vittingebondes dagbok". Märkdukar är som kategori överrepresenterade i Upplandsmuseets samlingar, men i detta fall vägde kontexten tungt. Upplandsmuseet har sedan tidigare ett pågående forskningsprojekt med koppling till bondedagböcker, däribland ovan nämnda dagbok.

Under 2015 köpte Upplandsmuseet in en fotografisk dokumentation utförd av fotograf Lennart Engström. Dokumentationen är genomförd vid äldreboendet Andreas And's minne i Uppsala.

Kunskapsuppbyggnad inom den arkeologiska verksamheten

Verksamhetsåret präglades i likhet med föregående år av en stor mängd mindre uppdrag, som inkom och utfördes löpande under hela året. I och med detta blev planeringen av avdelningens arbetsinsatser mycket ryckig och oöverblickbar. Under året gjorde länsstyrelsen tre upphandlingar. Upplandsmuseet lämnade in anbud på två av dessa men fick efter länsstyrelsens bedömning inget av uppdragen.

Tyngdpunkten på 2015 års arkeologiska undersökningar kom att ligga relativt jämnt fördelade mellan insatser i stad, på landsbygd och i kyrkomiljöer. Övervägande del av dessa undersökningar hade karaktären av schaktningsövervakningar, där uppdraget i fält kunde variera från några timmar upp till flera veckor. I likhet med tidigare år utfördes *konsekvensutredningar* åt olika projekteringsfirmor för nedläggning av el och bredband. Sammantaget gjordes sju uppdrag för att bedöma eventuell påverkan på fornlämningar och annat av kulturhistoriskt värde inför kommande arbeten.

Sammantaget var 52 olika arkeologiska projekt på gång under året. Uppdrag med anknytning till landsbygden stod för merparten och hade också flest variationer av undersökningsformer. Fyra utredningar genomfördes, två i Uppsala län, *Målsta*, Husby-Långhundra samt vid *Väppeby*, Kalmar samt två utredningar i Stockholms län, vid *Lommarhöjden*, Norrtälje och vid *Rimbo-Tomta*, Rimbo. Två förundersökningar har genomförts, den ena längs *östra stadsranden* av Uppsala mellan Gamla Uppsala och Slavsta, där ett flertal platser kom att förundersökas, den andra vid *Kolje*, Ärentuna, där en runsten skulle flyttas och placeras på en ny plats. En

slutundersökning utfördes vid *Hellby*, Vaksala. Här framkom lämningar efter ett enskeppigt vikingatida hus men också lämningar från äldre järnålder.

Schaktningsövervakningar på landsbygden utfördes vid *Malsättra*, Harg, *Örbyhus slott*, Vendel, *Göksbo*, Altuna, *Torslunda*, Tierp, *Sneby*, Litslena, *Harvik*, Dannemora, *Gamla Uppsala*, Uppsala, *Aspnäs*, Östervåla samt vid två tillfällen inom *Rasbo*. Därutöver fortsatte de under 2014 påbörjade schaktningarna vid *Viks slott*, Balingsta, denna gång för nedläggning av spillvattenledningar runt slottet. Övriga uppdrag med anknytning till landsbygden har varit fyra åtaganden med utmärkning av befintliga fornlämningar i elledningsgator inför slyröjning. Till dessa övriga uppdrag räknas också deltagande i ett forskningsprojekt kring *Helgö*, Ekerö, där Hans Göthberg gjorde en arkeologisk analys av byggnader på terrass V och VI inom husgrupp 2. Slutligen har Upplandsmuseet deltagit i fortsatta undersökningar i *Gamla Uppsala* inom ramen för Uppsala universitets forskningsprojekt *"Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centra"*. Undersökningarna i år var förlagda till tre platser inom Kungsgårdsområdet, norra gärdet, Västra och Östra terrassen. Mest intresseväckande var upptäckten av ett enormt kärnröse till ytterligare en kungshög som delvis grävdes bort redan under 1100-talet.

Arkeologiska undersökningar i länets medeltidsstäder bestod enbart av kortare schaktningsövervakningar, totalt 16 stycken. I *Ågatan*, Enköping genomfördes en sådan i början av året. Här var det omläggning av VA-ledningar som övervakades. Resultatet blev att endast tunnare kulturlager fanns bevarade. Flera gator i *Östhammar* övervakades i samband med att fjärrvärme skulle läggas

	Utredning	Förundersökning	Slutundersökning	Schaktövervakning	Övriga uppdrag
Stad				16	
Landsbygd	4	2	1	11	6
Kyrka			1	11	

Sammanställning av antalet utförda arkeologiska uppdrag under 2015. När det gäller schaktövervakningar så var beslutet från länsstyrelsen oftast i form av arkeologisk förundersökning.

Ovan t.v.: Inför en planerad vandringsled mellan Gamla Uppsala och Slavsta utfördes en arkeologisk förundersökning inom fyra områden. Här pågår schaktning i närheten av bebyggelsen i Slavsta. Foto Hans Göthberg.

Ovan t.h.: Jonna Sarén Lundahl rensar fram ett deponerat hästkranium i ett stolphål vid den arkeologiska undersökningen i Hellby. Foto Malin Lucas.

Ovan: Arkeologerna har just fastställt ett enormt kärnröse till ytterligare en kungshög som delvis grävdes bort redan under 1100-talet. Foto John Ljungkvist

T.h.: Kraniet av en medelstor hund som dödats och grävts ner på kungsgården. Den visade sig efter datering vara från 1600/1700-talet. Foto John Ljungkvist.

ner. Resultatet blev dessvärre magert, då tidigare schaktningar stört mycket av de tunna kulturlager som utmärker de äldsta lämningarna i staden. Resterande undersökningar utfördes i Uppsala. Schaktningar i gator skedde i *S:t Persgatan* och *Svartbäcksgatan* i samband med nedläggning av VA-ledningar. Även *Drottninggatan* inför anläggandet av ”paradgatan”, krävde några mindre arkeologiska

insatser. Inne på tomtmark skedde övervakning i kv Kaniken, kv Sandbacken och vid två tillfällen i kv Bryggaren. Vid *Uppsala slott* skedde två arkeologiska schaktningsövervakningar, båda delvis föranledda av nedläggning av dagvattenledningar. Vid den första framkom lämningar efter grundmurar för den krutkammare som varit belägen i den äldsta, nu rivna delen av bastion Gräsgården. Vid den andra

Vid bastion Gräsgården på Uppsala slott påträffades resterna efter bastionens gamla krutkammare i ett smalt schakt. Museets arkeologer var där och dokumenterade. Foto Emelie Schmidt Wikborg.

framkom strax innan årsskiftet tegeltaket till en tidigare okänd källare från 1500-talet. Intill *universitetshuset* och i *universitetsparken* genomfördes två mindre schaktövervakningar. Samma sak skedde intill *Gustavianum*. Slutligen blev det en mindre övervakning vid *Akademiska sjukhuset* intill det nyuppförda parkeringshuset i samband med trädplantering. Sammantaget för alla dessa schaktningsövervakningar i städerna blev att det arkeologiska resultatet överlag var magert. De flesta insatserna var tidsmässigt korta och berörde inte några längre sträckor. Oftast var tidigare rörnedläggningar gjorda på platserna, varför de nyupptagna schakten var störda av dessa nedgrävningar.

En kyrka kom att bli föremål för en större arkeologisk slutundersökning. Det var *Skuttunge kyrka* där stora delar av golvet skulle läggas tillsammans med en del yttre schaktningar runt kyrkan. Det arkeologiska resultatet blev att det påträffades spår efter kyrkans tidigare ombyggnader med äldre golvnivåer, samt många fynd. Dessa bestod av svepningsnålar, knappar, ringar, bokbeslag, bemålade

putsfragment samt en stor del mynt. Vid övriga kyrkor i länet skedde schaktningsövervakningar i samband med nedläggning av ringledare för att förbättra kyrkornas åskskydd. Detta skedde vid *Veckholms kyrka*, *Villberga kyrka*, *Litslena kyrka*, *Sparrsätra kyrka*, *Vänge kyrka*, *Skogstibble kyrka*, *Järlåsa kyrka* och *Ålands kyrka*. Vid *Husby-Sjutolfts kyrka* påbörjades i slutet av året en arkeologisk övervakning i samband med omläggningen av bogårdsmuren. En tredje etapp på omläggning av kyrkogårdsmuren vid *Svinnegarns kyrka* samt en ombyggnad av toaletten medförde en arkeologisk schaktövervakning.

Utanför fältsäsongen har ett stort arbete pågått med att färdigställa basrapporten från 2012–2014 års undersökningar för ny järnvägstunnel genom Gamla Uppsala. Detta arbete pågick parallellt med framtagandet av en synopsis för den kommande vetenskapliga publikationen.

Den arkeologiska avdelningen genomförde under fyra dagar i september en gemensam studieresa till Danmark. Syftet med resan var att besöka och studera museer med arkeologisk inriktning.

Ovan t.v.: Intresset för den arkeologiska undersökningen i Skuttunge kyrka var stort. I samarbete med museets pedagoger ordnades visningar för skolbarnen i Skuttunge skola. Foto Bengt Backlund.

Ovan t.h.: Överinspektör Hans Ole Matthiesen visar den arkeologiska avdelningen runt i Jelling. Här samlade framför den välkända runstenen. Foto Anna Ölund.

Nedan t.v.: Människans utvecklingstrappa som leder ner till den förhistoriska basutställningen i det nya museet i Moesgaard. Foto Anna Ölund.

Nedan t.h.: Fynd av en tärnings-snurra i Skuttunge kyrka. Den ovanliga tärnings-snurran är troligen från 1600-talet och tillverkad av elfenben som svarvats och satts ihop av flera delar. Foto Anna Ölund.

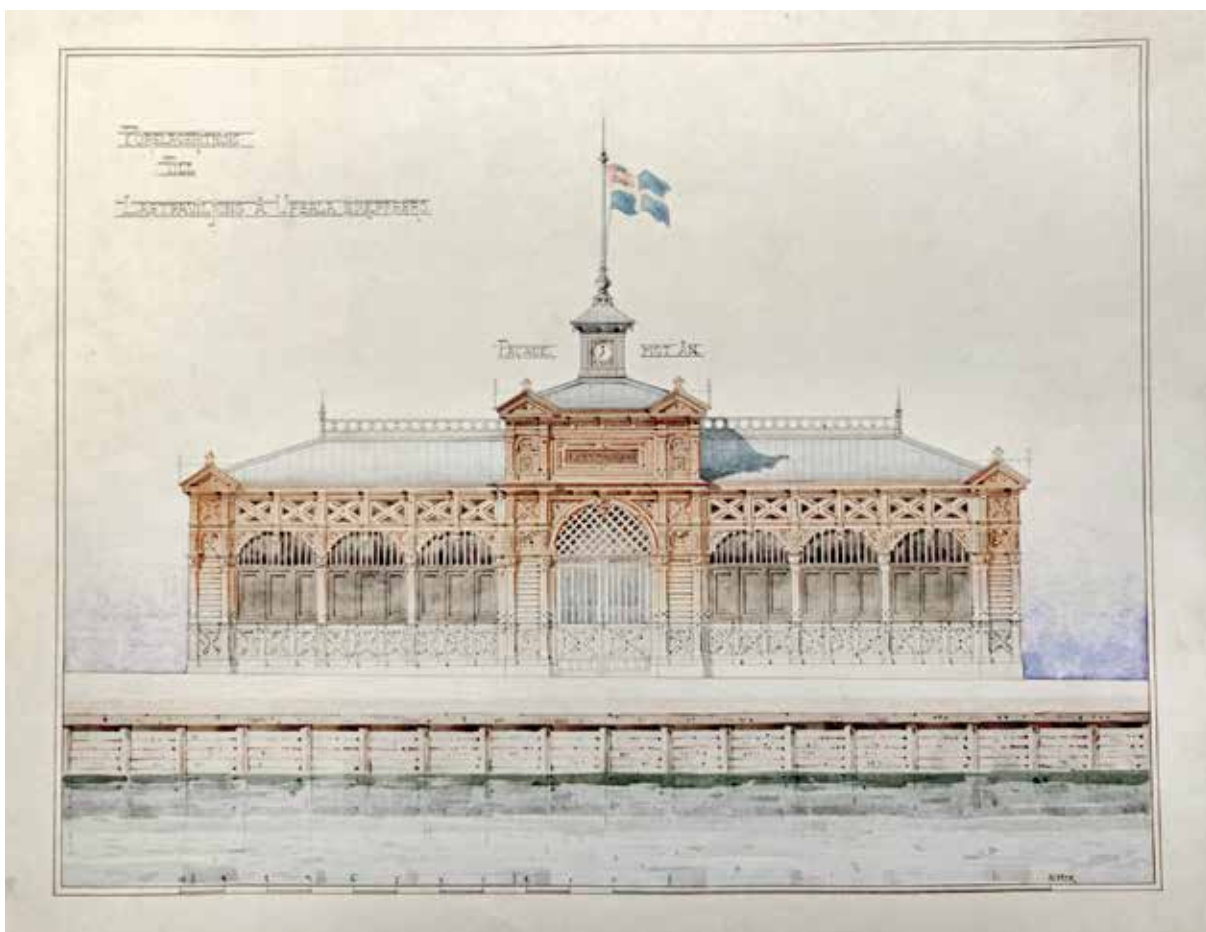
Torsvi kyrkogård är en av de kyrkogårdar i Enköpings pastorat som har inventerats under året. På kyrkogården finns bland annat några bevarade gravvårdar i trä från 1800-talets senare del, vilket är mycket ovanligt på länets kyrkogårdar. Detalj från gravplats, trärklott på smidesstaket. Foto Karin Myhrberg.

Besöksmålen var i ordning Roskilde Vikingskipsmuseum, Roskilde domkirke, Vikingeborgen Trelleborg, Sagnland Lejre, Holbæk Museum, Moesgaard museum, Royal Jelling center, Øm klostertempel och ruinpark, Vikingemuseet Ladby och som avslutning Nationalmuseum i Köpenhamn. Många spännande museer besöktes, allt från det lilla stadsmuseet till det stora och internationellt anslående Moesgaard. Utöver detta var det mycket inspirerande att besöka Jelling centers nyöppnade museum.

Delar av den arkeologiska avdelningen deltog i M-ARK:s årsmöte som avhölls i Lund i november. Temat för årsmötet var arkeologi och forskning, där Upplandsmuseets forskningschef Iréne Flygare höll ett föredrag.

Kunskapsuppbyggnad inom kulturmiljöverksamheten

Upplandsmuseet har under 2015 arbetat med en kulturhistorisk inventering av gravplatser på kyrkogårdar på uppdrag av två pastorat, Enköping och Vendel-Tegelsmora. Bägge projekteten pågår under två år och färdigställs 2016. Med arbetet i fält dokumenteras alla gravvårdar uppförda före 1990 (Enköpings pastorat) respektive 1980 (Vendel-Tegelsmora pastorat) med text och bild. Dokumentationen sammanställs i en katalog för varje kyrkogård. Kunskapen utgör sedan grund för en kulturhistorisk klassificering av gravplatserna, vilket är huvudsyftet med arbetet. Med hjälp av klassificeringen kan många gravplatser bevaras som berättar en viktig del om kyrkogårdens, socknens och de begravdas

Odaterad och osignerad ritning över "Lastpaviljong å Upsala Skeppsbro", troligen utförd 1875 av stadsingenjör Ludwig Wåhlberg. Uppsala stadsarkiv.

historia. Museet har dessutom sammanställt de gravvårdsinventeringar som Björklinge, Skuttunge och Viksta församlingar har genomfört på sina tre kyrkogårdar. Även detta arbete kommer att slutföras under 2016.

I samband med upprättande av vård- och underhållsplan för Kungliga Vetenskaps-Societeten i Uppsalas gård vid Sankt Eriks torg har fördjupade studier av hörnhusets byggnadshistoria utförts. Dessa visar bland annat att byggnaden är betydligt äldre än man tidigare trott och att den uppfördes under 1730-talet av ett burget skomakarpar.

Upplandsmuseet har utfört en kulturhistorisk utredning av den s.k. Hamnpaviljongen vid Hamnplan i Uppsala på uppdrag av fastighetsägaren. Utredningen har bland annat innefattat en utförlig

historik över byggnaden med dess omgivning. Av denna framgick att paviljongen har ett samband med den ökande ångbåtstrafiken på Fyrisån under slutet av 1800-talet och att den ursprungligen användes som lastmagasin. Byggnadens äldsta del ritades 1875 av dåvarande stadsingenjören Wåhlberg medan stadsarkitekt Ekholm stod för ritningarna vid en utbyggnad 1889.

Vård av samlingar och miljöer

Vård av samlingar

I Upplandsmuseets magasin i Morgongåva arbetar sju personer dagligen i projektet Kulturarvs-IT. Projektets syfte är att vårda och tillgängliggöra museets bildsamlingar som består av mer än 2,5 miljoner bildbärare. Bilderna speglar uppländsk kulturhistoria från 1880-talet fram till idag. Tack vare lång kontinuitet i projektet och därmed hög kompetens kan bildsamlingarna tas om hand på bästa sätt. De grundläggande vårdåtgärderna omfattar enklare rengöring, skanning, placering i syrafritt kuvert samt förvaring i klimatstyrt magasin. All information registreras och katalogiseras i databasen Primus tillsammans med den digitaliserade bilden. För att alla ska kunna ta del av denna bildskatt som är en del av vårt gemensamma kulturarv görs bilderna tillgängliga på DigitaltMuseum.

Under 2015 har närmare 24 000 bilder digitaliserats. Den största samlingen är Uppsala-Bild som innehåller reportagebilder från 1940- till 1970-talet och där görs också den största arbetsinsatsen. Arbetarbladets Tierps-redaktion, Gunnar Sundgren, Östlings ateljé samt en serie med bilder tagna i samband med bebyggelseinventeringar gjorda under 1970- och 1980-talen är andra samlingar som

det arbetas med kontinuerligt. De mest kulturhistoriskt intressanta bilderna prioriteras samt äldre samlingar där negativerna är i sämre skick.

Hilda Nymans samling med närmare 9000 glasplåtar har funnits i museets ägo sedan 1996. Hilda Nyman (1882–1968), som redan tidigt var inriktad på att bli självförsörjande, gick i lära hos flera kända Uppsalafotografer; Olof Östling, Alfred Dahlgren samt Sigrid Vågman. 1907 startade hon sin egen verksamhet i övervåningen på föräldrarnas hus och runt 1911 lät hon uppföra ett eget hus med ateljé och bostad på föräldrarnas gård i Alunda. Hilda Nyman fotograferade dels i ateljén och dels runt om i Alunda socken. Hon cyklade miltals på knöliga vägar med kameran på frampakethållaren på en cykel som hennes far hade satt ihop. Hilda Nyman lämnade tyvärr inga uppgifter om bilderna efter sig vilket gör dem ganska anonyma, det enda vi vet är att de är tagna i Alundatrakten. Under förra året påbörjades därför digitalisering av hennes bilder för att via DigitaltMuseum få allmänhetens hjälp med identifiering av främst personer.

Under året har även en mindre samling bilder tagna under 1940–1960-talet av Elis Johansson digitaliserats. Han levde och verkade i Örsundsbro, Uppland. I unga år arbetade han en tid på tegelbruk och senare som lastbilschaufför. 1949 tog han över driften av biografen i Örsundsbro som hans far grundade. Mest känd var Elis Johansson som journalist. Under signaturen ENN rapporterade han om Örsundsbro-bygden både i Upsala Nya Tidning och i Vestmanlands länsstidning. Den samling bilder han lämnat efter sig visar Örsundsbro framväxt, folkliv och vardagshändelser. Bilderna kompletterar museets samlingar på ett bra sätt med tanke på den landsbygdsanknytning samt den tid de representerar.

Under 2015 fortsatte arbetet med att vårda, registrera och fotografera Upplandsmuseets föremålssamlingar. Nya och gamla föremålsposter kompletterades med nytagna färgfotografier samt information.

Sidan 14: Torghandlare Märta Åkerman från Långtora fraktar sina varor till Fyristorg, Uppsala 1963. Foto Uppsala-Bild.

Nedan t.v.: Byggandet av Faringe-Gimo järnväg, Foghammar, Alunda socken, Uppland 1919. Foto Hilda Nyman.

Nedan t.h.: Bio i Brunna, Uppland, 1950-tal. Foto Elis Johansson.

Längst ned t.v.: Uppsala Brandkår demonstrerar brandsprutor, tidigt 1950-tal. Foto Uppsala-Bild.

Längst ned t.h.: Fotografen Hilda Nyman, Alunda, Uppland. Foto Hilda Nyman.

Kulturmiljövård

Rådgivning

Länsinvånare och fastighetsägare kontaktar dagligen museets antikvarier i frågor som rör kulturmiljöer och vård av kulturarv. Många gånger handlar det om lämpliga metoder och material inom byggnadsvård, men kunskap om kulturhistoria knuten till bebyggelse och länets kulturmiljöer efterfrågas också. Rådgivningen kan ske per telefon, per e-post eller genom besök på plats. Kulturmiljöavdelningens antikvarier har efter förfrågan från olika fastighetsägare besiktigt omkring 80 byggnader och bebyggelsemiljöer fördelade på länets alla kommuner. Rådgivningsbesiktningarna innebär betydelsefulla kontakter och tillför museet viktig kunskap om kulturmiljön. De åtföljs av skriftliga utlåtanden med sådant som miljöernas historik, arkivuppgifter, kulturhistoriskt värde och förslag på vårdåtgärder, allt efter vad som efterfrågas.

En av de viktigaste fastighetsägarna ur kulturhistorisk synvinkel är Svenska kyrkan. Här upprätthåller Upplandsmuseet ett givande samarbete med församlingar och pastorat, länsstyrelsen och Uppsala stift, bland annat genom att vara medlem i den regionala samrådsgruppen för det kyrkliga kulturarvet. Museet ger råd i antikvariska frågor och spelar en viktig roll som expert i dialogen med församlingarna inför deras ställningstaganden i antikvariska frågor.

Museet har haft ett stort antal uppdrag som *antikvariskt medverkande* vid åtgärder på lagskyddade kyrkomiljöer och begravningsplatser. Medverkan sker på uppdrag av de enskilda församlingarna. Under 2015 har Upplandsmuseet varit antikvariskt medverkande vid arbeten på 27 olika kyrkor i länet.

Ett av de största uppdragen har varit som antikvariskt medverkande vid kommande och pågående arbeten på Uppsala domkyrka, där det omfattande konserveringsarbetet av glasmålningarna har varit i fokus. Under 2015 har museet medverkat som antikvariskt sakkunnig vid konservering av glas i Sörens fönster. I löpande samråd med glasmålerikonserveratorerna beslutas gemensamt kring omfattning och utförande av retuscheringar av färgbortfall. Det görs på särskilda stödglass på väsentliga detal-

jer som ansikten, händer och textband. Retuscheringarna är reversibla och kan tas bort utan att det äldre glaset påverkas. Museet har dessutom varit antikvarisk expert vid lagning och konservering av skadade glas, omkittning av fönster i Vasakoret och omsättning av sten i norra trappan samt medverkat i samråd kring utformning av skyddsglas, korsmitt, förråd, invändig belysning och ljudanläggning samt gestaltungsprogram för utomhusmiljön.

Bland övriga kyrkoantikvariska uppdrag kan nämnas antikvarisk medverkan vid byggande av toalettutrymme i västra korsarmen, Alunda kyrka (Östhammars kommun), anläggande av askgravplatser på Tegelsmora och Vendels kyrkogårdar (Tierps kommun), fönsterrenovering, målning av portar och dörrar, dränering samt anläggande av handikapparkering, Rasbo kyrka (Uppsala kommun), avfärgning av sockel och fasad, putsning och avfärgning av stolpar på kyrkogården samt målning av fönster, port och dörrar, Nora kyrka (Heby kommun), omläggning av kyrkogårdsmuren vid Svinnegarns kyrka (Enköpings kommun), konservering av muralt måleri, Tensta kyrka (Uppsala kommun), konservering av muralt måleri och inventarier, Ärentuna kyrka (Uppsala kommun), renovering av fasader, Vendels kyrka (Tierps kommun), installation av åskskydd, brand- och inbrottslarm, Vendels och Tegelsmora kyrkor och klockstaplar (Tierps kommun), tjärning av kyrktak, Tegelsmora kyrka (Tierps kommun), omläggning av golv i sakristian, Husby-Långhundra kyrka (Knivsta kommun), anläggande av askgravplatser på Hacksta, Kungs-Husby och Sparsåtra kyrkogårdar och anordnande av ny spridningsyta i minneslund samt urngravplatser på Tillinge kyrkogård (Enköpings kommun), anläggande av askgravlund på Viksta kyrkogård (Uppsala kommun), konserveringsarbeten för bemålade träföremål, Bälunge kyrka (Uppsala kommun), rengöring av tak, väggar, inredning och inventarier, Läby kyrka (Uppsala kommun), nytt snörasskydd samt omläggning av spåntak, Huddunge kyrka (Heby kommun), omläggning av spåntak på sakristia, Läby kyrka (Uppsala kommun), komplettering av åskskydd, Jumkil, Skuttunge, Lena, Börje, Skogstibble, Vänge, Järlåsa och Ålands kyrka (Uppsala

T.h.: Detalj av Kristus i scenen om Jesu dop, en av de fyra motivgrupper med scener ur Jesu liv som skildras i Sonens fönster från 1890-talet i domkyrkans södra tvärskepp.
Foto Ulrika Sahlsten.

Nedan: Mariaskåpet i Ärentuna kyrka. Träskulpturerna rengjordes och spjälkande färgskikt fästes av konservator under 2015.
Foto Ulrika Sahlsten.

kommun), renovering av staket och grindar, Björklinge kyrkogård (Uppsala kommun), mögelsanering, rengöring och konservering av väggar, inredning och inventarier, montering av elektriskt styrd lucköppning samt tillgänglighetsanpassning av kyrkbänk, Enåkers kyrka (Heby kommun), rengöring och konservering av altarskåp och Mariaskåp samt övriga inventarier, rengöring av väggar och valv, rengöring av ljuskronor och ljusstakar, omläggning av takspån, fönsterrenovering, sanering och ventilation av golvkonstruktion samt tak- och markavvattningsåtgärder, sanering av väggpanel, ändringar i toalettutrymme och byte av elsystem, Skuttunge kyrka (Uppsala kommun) och fönsterrenovering samt montering av ny ljudanläggning, Västerlövsta kyrka (Heby kommun).

Upplandsmuseet har skrivit antikvariska konsekvensbeskrivningar för rengöring av väggar och föremål, Knivsta kyrka (Knivsta kommun), askgravplats, Svinnegarns kyrkogård (Enköpings kommun), samt ändring av korsmitt och rengöring av inventarier, Uppsala domkyrka (Uppsala kommun).

Upplandsmuseet har varit antikvariskt medverkande vid 11 restaureringsprojekt som fått statligt stöd till byggnadsvård. Medverkan sker här på uppdrag av den fastighetsägare, förvaltare eller brukare som erhållit stöd. Under 2015 har Upplandsmuseet varit antikvarisk medverkande vid restaurering av flottarkoja på Färnäs i Dalälven, Marma by i Älvkarleby socken (Älvkarleby kommun), restaurering av stenbro inom byggnadsminnet Granbo, Norrskedika, Börstils socken (Östhammars kommun), omläggning av rörvasstak på båthus på Alnön, Bör-

stils socken (Östhammars kommun), uppförande av gårdshus inom byggnadsminnet Ekolsunds slott, Husby-Sjutolfts socken (Enköpings kommun), fönsterrenovering på byggnadsminnet Ankarsmedjan i Söderfors bruk, Söderfors socken (Tierps kommun), puts- och målningsarbeten på Eric Sahlström Institutet i Tobo, Tegelsmora socken (Tierps kommun), interiör ombyggnad av herrgårdsstallet inom

Ovan: Anläggande av askgravplats på Vendels kyrkogård.
Foto Agnetha Pettersson.

Ovan t.h.: Flottarkojan på Färnäs i Dalälven uppfördes i slutet av 1800-talet. Den enkla byggnaden med kamin har tjänat som rastplats fram till flottningen i älven upphörde på 1970-talet och har nu genomgått en pietetsfull restaurering. Foto Per Lundgren.

T.h.: Båthus på Alnön i Börstils socken, med bundet vasstak, med ryggning i löspressad långhalm som hålls på plats av ryggträn och horisontella slanor. Foto Agnetha Pettersson.

byggnadsminnet Söderfors bruk, Söderfors socken (Tierps kommun), åtgärder på putsfasad och snickerier på byggnadsminnet Veckholms gamla prästgård, Veckholms socken (Enköpings kommun), kompletteringsplantering av träd och buskar i Engelska parken inom byggnadsminnet Örbyhus slott, Vendels socken (Tierps kommun), målning av tak, Baptistkyrkan (Uppsala kommun) och omläggning av tak på flygelbyggnad och brygghus inom byggnadsminnet Gryta majorsboställe, Gryta socken (Enköpings kommun).

Bland övriga uppdrag som antikvariskt medverkande kan nämnas inre restaurering av Brukskontoret vid Österbybruk, Films socken (Östhammars kommun), yttre restaurering av Aspnäs gård i Östervåla socken (Heby kommun), ombyggnad av del av byggnadsminnet Domtrapphuset och Domkapitelhuset till kontor (Uppsala kommun), interiör ombyggnad till bostäder och renovering av Vårds huset inom byggnadsminnet Örbyhus slott, Vendels

socken (Tierps kommun) och mindre invändiga renoveringsåtgärder, uppförande av utrymningstrappa vid Stenhuset samt samråd kring renovering av kök samt vård- och underhållsplan för VVS inom byggnadsminnet Viks slott (Uppsala kommun).

Remisser angående bygglov och lokaliseringsprövningar. Upplandsmuseet ger service och rådgivning till länets alla kommuner inom plan- och bygglovs hanteringen. Sammanlagt har 113 plan- och bygglovsärenden granskats och yttrande lämnats till byggnadsnämnden inom respektive kommun.

Utredningar och planer. Museet har bistått med kulturhistoriskt underlag inför en arkitekttävling gällande stadshuset i Uppsala, utfört en kulturhistorisk utredning gällande den s.k. Hamnpaviljongen på Hamnplan i Uppsala samt utfört en kulturhistorisk utredning angående skolmuseet i Karlholm (Tierps kommun). Museet har vidare som sakkunniga kontrollanter av kulturvärden gjort en utredning och utlåtande angående tillgänglighetsan-

passning, Härjarö herrgård (Enköpings kommun). Museet har vidare utfört en vård- och underhållsplan för Kungliga Vetenskaps-Societeten i Uppsalas gård vid Sankt Eriks torg, färdigställt kulturhistoriska värdetexter för Tierps kommun som utgör ett komplement till kommunens kulturmiljöprogram och deltagit i en workshop angående Rådhusorget i Östhammar framtida användning och gestaltning med en presentation som gav en kulturhistorisk bakgrund till dagens torg.

Regeringen har även för året 2015 satsat medel i projektet *Hus med historia*, i syfte att uppmärksamma hembygds gårdarnas kulturarv. Ambitionen är att se hembygds gårdarna som ett nav för att vårda, bevara, bruka och utveckla det lokala byggda kulturarvet. Inom ramen för projektet har Upplandsmuseet bistått med antikvarisk expertis vid omläggning av vasstak på lada på Gammelgården i Knutby (Uppsala kommun) samt omläggning av stickspåntak på hättkvarn/väderkvarn i Hovgårdsberg, Vendels socken (Tierps kommun).

Vård av fastigheter som Upplandsmuseet äger och förvaltar

Byggnadsvårdsåtgärderna på Disagården har pågått för fullt under 2015. Det löpande underhållet har bland annat innefattat byte av trasiga takpannor, insättning av ny papp i hängrännor av trä samt omglasning och målning av fönsterbågar med spruckna glas. Det rötskadade plankgolvet i *Gränbygårdens portlidel* hade tidigare rivits bort. 30 cm av jorden grävdes nu bort med hjälp av en minigrävare och jordmassorna användes som utfyllnad framför fähuset och i slänten upp mot soldatorpet. På nio dubbla trädgårdsplattor anlades ett nytt luftigt golvbjälklag och på det spikades gamla begagnade golvplank. *Soldatorpets* väggar i farstun lerklinades. Gammal pappspik rensades bort från väggarna. Lerputs bereddades genom att blanda lera från tunnelbygget i Gamla Uppsala och kogödsel från Disagårdens ko med sand och hackad linhalm. Putsen stryktes på för hand av medarbetarna på Upplandsmuseets kulturmiljöavdelning och i samarbete med en kollega från Vallby friluftsmuseum i Västerås. I

Vid omläggningen av taket på bastun valdes handspjälkade stickspån, som har betydligt bättre hållbarhet än de tidigare som var maskinhyvlade. Foto Håkan Wallentinsson.

samband med en programdag sattes 16 meter gårdsgård upp kring torpet. Till *Norrby portlidel* gjordes ett hästbås till Disagårdens trähäst. Under året har ett nytt spåntak lagts på *bastuns* östra takfall. De gamla maskinhyvlade spånen revs bort, läkten rensades från gammal spik och taket kompletterades med några nya läkt. Nya handspjälkade spån av furu tillverkades av Börje Samuelssons Bygg & Hantverk AB och levererades till Disagården. Ungefär 2300 spån spikades och lades i tre lager, växelvis från höger och vänster. Till vår hjälp med läggningen av spåntaket anlätades Anders Ahlstedt. Under vintern tillverkades två grindar, en brädgrind som ska vara mellan logen och caféet samt en grind gjord av rundslanor som ska vara mellan gårdsgården och fähuset vid soldatorpet.

Friluftsmuseet och byggnadsminnet Kvekgården i Stora Kveks by utanför Örsundsbro ägs av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund. Upplandsmuseet ansvarar för byggnadsvården på Kvekgården på uppdrag av ägaren.

Kommunikation

	2015	2014	2013
<i>Hemsidan</i>	61 332 besök	43 234 besök	61 500 besök
<i>DigitaltMuseum*</i>	823 502 visningar	678 256 visningar	499 004 visningar
	68709 besök	84 345 besök	ca 60 000 besök
<i>Facebook/Upplandsmuseet</i>	3 325 besökare	2 210 följare	1 460 följare
<i>Facebook/Upplandsmuseet</i>	520 000 visningar	245 580 visningar	158 775 visningar
<i>Facebook/hemslöjden</i>	505 följare	–	–
<i>Facebook/hemslöjden</i>	41 000 visningar	–	–
<i>Nyhetsbrev/utskick</i>	11 970	–	–
<i>Instagram</i>	650 följare	263 följare	90 följare
<i>Arkeologbloggen</i>	7 920 visningar	27 301 visningar	1 641 visningar
<i>Hemslöjdens blogg</i>	29 500 visningar	22 131 visningar	11 700 visningar

*Antalet visningar och besök har beräknats utifrån Upplandsmuseets andel objekt på DigitaltMuseum, då statistik saknas för respektive museum.

Strategisk kommunikation

Kommunikationsfrågorna får allt större betydelse för att göra Upplandsmuseet synligt, attraktivt och efterfrågat. Det är därför av största vikt att definiera museets olika målgrupper och sträva efter att nå dem med relevant och inspirerande information.

Kommunikation, information och interaktion via digitala plattformar blir allt viktigare för att fördjupa och förstärka bilden av Upplandsmuseets komplexa verksamhet. Under året har det tillkommit ett digitalt nyhetsbrev som ger aktuell information om museets alla verksamhetsgrenar. Via nyhetsbrevet ges det möjlighet att länka vidare för ytterligare information på hemsidan och de olika bloggarna. Nyhetsbrevet har utkommit fem gånger under året och gått ut till ca 12 000 personer.

2015 fortsatte den strategiska utvecklingen av museets närvaro i de sociala medierna. Facebook och Instagram tillgängliggör museets verksamhet i allt högre grad. Kring bildarkiv, föremålsamlingar och arrangemang av olika slag skapas en interaktivitet med följare, inlägg och delningar. Bildbloggen Instagram har engagerat medarbetare från museets olika avdelningar att lägga upp bilder och texter. Hemslöjdskonsulenterna arbetar med en egen Facebooksida och blogg. Även arkeologerna har en egen blogg.

Databasen Primus, DigitaltMuseum, Webb

Ansvar för Upplandsmuseets föremålsdatabas ligger på avdelningen Samlingar. Under 2015 genomfördes flera visningar av databasen och antikvarierna var också behjälpliga med supportfrågor. I forumet Primus Sverige, som träffas flera gånger per år, arbetar Upplandsmuseet tillsammans med övriga Primus-användare kontinuerligt och aktivt med utvecklingsfrågor som rör databasen. Hösten 2015 gjordes en stor uppgradering av databasen.

Under våren 2015 avslutades och utvärderades projektet Primus Hembygd, som varit ett samarbetsprojekt mellan Sockenstugans vänner i Funbo, Upplandsmuseet och KulturIT. Projektet har syftat till att utifrån användarnas behov ta fram en mindre och smidigare version av databasen, anpassad just för mindre museer och hembygdsföreningar. Kerstin Åberg och Berit Schütz presenterade också projektet för Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds styrelse.

DigitaltMuseum är den webbportal där de Primus-användande institutionerna kan publicera sina samlingar. Det är ett viktigt led i att tillgängliggöra museisamlingarna. Här kan besökaren själv söka bland föremål och bildsamlingar samt kommunicera med museet. Möjlighet finns att ställa frågor, kommentera och komplettera redan befintlig infor-

mation samt beställa bilder. Under året inkom över 200 kompletteringar och fotobeställningarna ökar ständigt, vilket visar att DigitaltMuseum är välbesökt. DigitaltMuseum är också många gånger ett första steg till kontakt med Upplandsmuseet och avdelningen Samlingar. Att samlingarna finns publicerade på DigitaltMuseum medför automatiskt att de också är sökbara i K-samsök och Europa.eu.

Föremålsposterna i databasen Primus webbpubliceras löpande via DigitaltMuseum. För att öka tillgängligheten och visa på samlingarnas bredd, gjordes under året bl.a. flera genomgångar av äldre, sedan tidigare ej publicerat material.

Under 2015 har avdelningen Samlingar valt att en gång i månaden lyfta fram utvalda föremål och bilder. Dessa publicerades som Månadens föremål och Månadens bild på Upplandsmuseets hemsida. På hemsidan har museet också presenterat några av de större bildsamlingarna.

Magasinet

Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva utgör en bas för daglig verksamhet i form av vård, skanning och registrering. Under året har forskare, enskilda personer och grupper besökt magasinet för visningar, föredrag och närmare studier av föremål. Ett exempel är studenterna på Masterprogrammet i ABM med inriktning Musei- och kulturarvsvetenskap vid Uppsala universitet. Magasinsbesöket ingår som ett moment i utbildningen. Antikvarie Kerstin Åberg höll ett föredrag om bl.a. vård, insamling och hantering av föremål, vilket kompletterades med en visning av föremålsmagasinet. Studenter som läser kursen "Materiell kultur" (Institutionen för ekonomisk historia och Historiska institutionen) vid Uppsala universitet, gjorde ett liknande besök. Under året var också en journalist från Upplands nyheter på besök, vilket resulterade i ett reportage om magasinet.

Projektet FOKUS

Projektet FOKUS pågick under två år och avslutades i november 2015. Projektledaren Diana

FOKUS-projektets avslutande konferens "Fokus på det glömda perspektivet" på Etnografiska museet leddes av projektledare Diana Chafik. Foto Olle Norling.

Chafik var anställd av Upplandsmuseet och hade också sin arbetsplats i museets kansli lokaler. Projektet som ägdes av Upplandsmuseet och HandikappHistoriska Föreningen finansierades med särskilda medel från Allmänna arvsfonden.

Syftet var att vid fem utbildningstillfällen i internatform utbilda personal vid svenska museer kring frågor som berör funktionshinder, mångfaldsperspektivet och kulturarvet. Utbildningens mål var att ge deltagarna relevant kunskap och användbara redskap för att integrera funktionshindraspekten i mångfaldsarbetet på den egna arbetsplatsen. I förlängningen syftade utbildningen till att lägga grunden för ett hållbart nätverk som initierar regionala samarbeten, till exempel med funktionshinderrörelsen.

I utbildningen deltog Länsmuseum Gävleborg, Nordiska museet, Sjöfartsmuseet Akvariet, Västmanlands läns museum, Sörmlands museum, Upplandsmuseet, Mentalvårdsmuseet i Säter, Synskadades museum, Medicinhistoriska museet i Uppsala, Sveriges Fängelsemuseum, Nobelmuseet, Kulturparken Småland, Örebro läns museum, Nationalmuseum, Skansen, Stockholm stadsmuseum, Jamtli, Hallands kulturhistoriska museum, Regionmuseet Kristianstad/Konsthallen och Medelhavsmuseet/Världskulturmuseerna.

Projektet FOKUS avslutades under hösten med en stor konferens på Etnografiska museet. Konferensens tema var "Fokus på det glömda perspektivet".

Utställningen *Shoe Stories*. Foto Bengt Backlund.

Skor lämpliga för brudvals – berättelsen om Nora Rydins brudskor. Foto Bengt Backlund.

Utställningar i museibygnaden

Utställningen *SHOE STORIES – berättelser om skor* på entréplanet i museibygnaden, invigdes i november 2014 och väckte ett så stort intresse hos publiken att den förlängdes året ut 2015. Skor i museisamlingen som förmedlade berättelser om människor och händelser stod i centrum. Utställningen var inte en modehistorisk exposé, utan syftade till att ge perspektiv på skor, väntade och oväntade. Gamla skor och alldeles nya, barnskor, herrskor, damskor, sportskor, högklackat och lågklackat. Vilka skor finns i museets samlingar och vilka saknas? Bland annat visades samtliga skor i den så kallade Riala-samlingen, över 50 skor som återfanns på gården Vargsättra i Riala socken 1978. Här kunde besökaren studera tvåhundra år av skohistoria, mode, teknik, bruk och återbruk. En sko med röd klack som kan ha burits av 1600-talskungen Karl XI visades vid sidan av moderna röda skor med höga klackar.

I utställningens andra avdelning *SKOR ÄR HUVUDSAKEN*, som byggde på en bok med samma namn, gestaltade 17 kvinnliga forskare vid Uppsala universitet sina tankar kring skor i tankeväckande installationer.

Så kallad vävsöm är ett broderi som ger intryck av att vara vävt. Rita Schlstedt har tillsammans med Hemslöjden i Kalmar län tagit upp tekniken på nytt och med utgångspunkt från äldre förlagor visades tekniken i nyproduktion. I utställningen *Med nålen som vävstol* visades alster i vävsöm under perioden

26 februari–6 april. I anslutning till utställningen genomfördes en kurs i vävsöm.

Den stora utomhusutställningen *ROMSKA RÖSTER* blev också en inomhusutställning som visades 8 februari–16 augusti i Upplandsmuseets takhall. Utställningen invigdes inför en stor publik av Rosa Taikon, romsk silversmed och samhällsdebattör och Staffan Forsell, generaldirektör vid Statens Kulturråd. Tjugosex porträtt med berättelser, producerade i samarbete med romer, speglade romernas situation idag. Här visades Anders Rymans inkännande porträtt av finska kaaleromer, polska galicjakeromer, serbiska arliomer, svenska kalderashromer, svenska resande, kosovanska och serbiska gurbetromer och romer från Rumänien och Bulgarien. Med *Romska Röster* ville Upplandsmuseet bidra till samhällsaktuella samtal och reflektioner kring antiziganism, rasism och marginalisering. Som en del i projektet *Romska Röster* utgavs boken *Romska Röster* den 13 mars.

Hemslöjdsförbundet i Uppsala län producerade utställningen *SLÖJD ÄR LIVET* i samband med föreningens 100-årsjubileum. Utställningen invigdes den 22 maj av Malou Örner, ordförande i Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbund. Med hemslöjdens föremålssamling, numera i Upplandsmuseets samlingar, som inspirationskälla, inbjöds slöjdare att göra nya produkter för vår tid. Att känna glädjen i slöjden var det viktiga, därför var det ingen jury som bedömde produkterna. En stor mängd alster

Rosa Taikon, Monica Caldaras och Staffan Forsell klipper bandet vid invigningen av utställningen Romska Röster. Foto Lennart Engström.

Smedjan i Österbybruk ingår i Upplandsmuseet samling av akvareller av arkitekten Ferdinand Boberg. Utställningen *Uppländska bruk*. Foto Bengt Backlund.

i olika tekniker och material illustrerade dagens slöjdproduktion. Under utställningstiden arrangerades slöjddemonstrationer, sommarslöjd för barn och ungdomar och föredrag. Utställningen som var producerad av Hemslöjdsförbundet i Uppsala län visades till den 16 augusti.

UPPLÄNDSKA BRUK – ur Ferdinand Bobergs serie Svenska bilder. Ur en serie på 54 akvareller av arkitekten Ferdinand Boberg i Upplandsmuseet samlingar, utvaldes 14 motiv från de uppländska bruken – Österbybruk, Lövstabruk, Älvkarleö, Strömsberg, Forsmark, Österlövsta och Karlholmsbruk. För hundra år sedan riskerade bruken att jämnas med marken eller vittra sönder. Men bruken överlevde som byggnader och miljöer, trots att verksamheten avstannat. I projektet Svenska Bilder reste arkitekt Ferdinand Boberg och hans hustru, konstnären Anna Boberg, runt i landet varje sommar från 1915. Resorna gick från Skåne i söder till Lappland i norr. Allt i syfte att föreviga det Sverige som höll på att försvinna under den pågående industrialiseringen.

Den 8 maj invigde arkeolog John Ljungkvist utställningen *GULD OCH GRANATER* som visade fynd från de arkeologiska undersökningarna i Gnista nordöst om Uppsala. Ett nytt affärscentrum skulle byggas vid Gnista vilket medförde arkeologiska undersökningar av 10 000 kvadratmeter, ett område som omfattade ett förhistoriskt gravfält med en stor hög. Gravhögen visade sig vara mycket intressant tillsammans med de brandgravar från

vikingatid och skelettbegravningar från tidig medeltid som fanns i området. Väl synlig på platsen låg den stora gravhögen från slutet av 500-talet. Myterna om stora gravhögar är många och ofta förknippade med berättelser om forna tiders kungar och drottningar. Gnistahögen hade ingen sådan berättelse för det ansågs att den var upplagd under modern tid vid lertäkt. Arkeologernas arbete sommaren 2013 gav en helt annan bild. De storartade fynden, svärdsdetaljer, glasrester, cloissonedekorerade beslag och djurben, kunde kopplas till en man med hög social status.

Utställningen *DET LIGGER I TIDEN* visades 30 augusti–25 oktober. Ulf Danielsson, professor i teoretisk fysik, Uppsala universitet, invigde utställningen. Med utgångspunkt från hans bok *Mörkret vid tidens ände* berättade han om vad tid är för någonting och ställde frågan: Har tiden en början – har den ett slut? Utställningen inbjöd publiken att stanna upp, reflektera över sin relation till tid, tänka till och våga ta kontrollen över tiden. Varför känns det som att tiden inte räcker till? Går det att spara tid och vad gör vi med tid vi sparar? Är snabbare alltid bättre? Hur symboliserar stämpelklockan att tid är pengar? Utställningen var en blandning av mekanisk och digital teknik vilket skapade en känsla av tidlöshet. Utställningen var producerad av Regionmuseet i Kristianstad i samarbete med Högskolan i Skövde. Projektet var finansierat av Arvsfonden.

Utställningsformgivaren Anders Rabenius använde sig av ett stilrent formspråk som skapade en exklusiv känsla i utställningsrummet. Foto Olle Norling.

Utställningen *RINGAR. Makt, mode, magi* invigdes lördagen den 21 november av docent Jan Peder Lamm, tidigare forskningschef på Historiska museet. Utställningen byggde på Pia Bengtsson Melins forskningsprojekt som under året publicerades i årsboken *Uppland Fingerringen* är det i särklass vanligaste smycket och har en lång historia. Ringen berättar mycket om sin bärare, till exempel civilstånd, yrke, smak, social tillhörighet etc. Många av ringarna som ställdes ut kom från Upplandsmuseets egna samlingar, varav flertalet aldrig tidigare visats. Ringar med uppländsk anknytning lånades också in från Historiska museet och Nordiska museet, bland annat den praktfulla guldringen med karneol som hittats i en kammargrav i Fullerö. Dessutom lånade ett flertal privatpersoner ut ringar. Modern formgivning visades i form av Rosa Taikons ikoniska Peace-ring och konstnär Titti Bjernérs verk *Street Diamonds* med 15 unika silvringar med infattat krossat glas.

Elevutställningen *PJUX de LUXE* invigdes den 24 november inför en stor ungdomspublik. Utställningen var producerad i samarbete med gymnasieelever från Design-, Konst- och Arkitekturutbildningen på GUC som gav sin syn på temat skor. Med inspiration från Upplandsmuseets utställning *Shoe Stories* arbetade eleverna under höstterminen med att skapa skoskulpturer i keramik. 16 skulpturer ställdes ut på museet tillsammans med elevernas tankar kring skapandeprocessen.

Senmedeltida ring med Mariainskrift ur Upplandsmuseets samlingar. Foto Olle Norling.

Konstutställningen *NAMAHEAMIID LUOTTAT – De namnlösa spår* av konstnären Katarina Pirak Sikku, invigdes den 5 december av vetenskapsjournalisten och författaren Maja Hagerman i närvaro av konstnären. Katarina Pirak Sikku har följt de 100 år gamla spåren efter de rasbiologiska expeditionerna, som ägde rum i norra Sverige, Sápmi, samernas land. Resan började bland arkivmappar och fotoalbum i Rasbiologiska institutets arkiv i universitetsbiblioteket i Uppsala. För tio år sedan ställde konstnären frågan: Kan sorg ärvas? Vilka djupa spår har de rasbiologiska mätningarna avsett? Katarina Pirak Sikku använder sig av sin egen känsla och sin egen kropp för att berätta om en del av vår mörka forskningshistoria. Frågan hon ställde sig är lika aktuell idag som då.

Katarina Pirak Sikku: ”Det känns som att mitt konstprojekt *Namaheamiid luottat – De namnlösa spår* på något sätt har kommit hem. I vart fall har den kommit till en vänd- eller slutpunkt. En lättnad. Ett äntligen, sagt med ett stort mått av vemod. Nu är jag, vi, här. Jag är här med min historia. Min historia är starkt sammankopplad med Uppsala. Och därför är jag mycket glad över att få ställa ut just här nu. Jag tänker berätta om min upplevelse kring den rasbiologiska forskning som bedrevs då. Ge mitt perspektiv som yrkesverksam konstnär med samisk bakgrund. Jag har de senaste åren på forskares vis grävt i det rasbiologiska materialet som har sin upprinnelse här, i den här miljön. Jag

Överst t.v.: Museet fylldes av ungdomar vid invigningen av Pjux de luxe! En utställning gjord av gymnasieelever från Design -, konst- och arkitekturutbildningen på GUC.
Foto Bengt Backlund.

Överst t.h.: Entrén till konstnären Katarina Pirak Sikkus utställning Namaheamiid Luottat/De namnlösas spår.
Foto Olle Norling.

Ovan t.v.: Maja Hagerman och Katarina Pirak Sikku vid invigningen av utställningen. Foto Karin Tunel.

T.h.: EU-parlamentarikern Cecilia Wikström invigde utställningen Mitt i flyktingkatastrofen – UNT på Lesbos.
Foto Bengt Backlund.

Nedan t.h.: Fotograf Sven-Olof Ahlgren och reportern Elin Sandow, UNT vid invigningen av utställningen Mitt i flyktingkatastrofen – UNT på Lesbos. Foto Bengt Backlund.

har i min research ägnat mycket tid åt att läsa, söka, analysera, intervjua och forma den konstutställning jag visar här på Upplandsmuseet. Det visar att det som skedde här fick stora konsekvenser för folk i mina hemtrakter och för tusentals andra i Sápmi.”

MITT I FLYKTINGKATASTROFEN – UNT på plats på Lesbos. En utställning producerad av Upplandsmuseet i samarbete med Upsala Nya Tidning med anledning av den svåra flyktingsituationen i

Europa. Utställningen invigdes fredag den 18 december av Cecilia Wikström, EU-parlamentariker, i närvaro av UNT:s chefredaktör Charlotta Friborg och reportern Elin Sandow och fotografen Sven-Olof Ahlgren. I september 2015 skickade Upsala Nya Tidning sina medarbetare Sven-Olof Ahlgren och Elin Sandow till den grekiska ön Lesbos. Uppdraget var att berätta om den pågående flyktingkatastrofen. Lesbos hade blivit en av de stora portarna in i Europa för människor på flykt undan krig och förtryck. Fyra starka direktrapporter från flyktingmottagandet skildrades kaoset på den grekiska ön Lesbos dit 2000 nya flyktingar anlände varje dag i små gummibåtar. Det blev en vecka med en hel del dramatik, men också oväntat mycket glädje. En angelägen reportageresa omsattes till en mindre utställning som bygde på UNT:s pressmaterial, text, bild och film från möten med människor i katastrofsituationen.

JUL I MUSEET – från 13 december till tjugondag Knut. I juletid pryddes museigården traditionsenligt av dubbla led av julgranar, med kransar och ägg, enligt en sedvänja från Knivstatrakten. Inomhus visades en utställning med fotografier och julpynt ur museets samlingar.

Programverksamhet i museet

I kunskapsförmedlingen och den publika verksamheten spelar programverksamheten en mycket viktig roll. Syftet med programmen är att fördjupa och vitalisera de olika teman som tas upp i utställningarna. Allmänna visningar i museets utställningar erbjuds kontinuerligt.

Under 2015 har 104 programaktiviteter med 9036 deltagare arrangerats i museibygnaden. Många av programmen har genomförts i samarbete med föreningar och andra kulturinstitutioner. Utbudet har en bredd som omfattar allt från föreläsningsserier, specialvisningar, barn- och familjeaktiviteter till större evenemang som *KulturNatten*. Vid invigningen av nya utställningar arrangeras vernissageprogram som lockar en stor publik.

I anslutning till utställningen *SHOE STORIES – berättelser om skor* arrangerades en programserie

där utställningens olika perspektiv lyftes fram i föreläsningar och samtal. I samarbete med Uppsala universitet arrangerades en serie skosamtal, "Perspektiv på skor", där två eller fler forskare gav olika infallsvinklar på temat skor. Fler heldagar arrangerades med ämnet skor som gemensam nämnare. Vårens temadag handlade om mode och trender. Sara Winter från Skobranschrådet berättade om trender inför våren och sommaren och skomodevisningen "Skor som går igen" väckte funderingar kring trender som hela tiden återkommer. Visningar gavs för såväl barn som vuxna samt en workshop för den händigaste. Under hösten arrangerades en musikalisk skoresa "Upp och ut och gå" med Ako och Grosse, ytterligare skosamtal samt en skoloppis där behållningen oavkortat gick till UNHCRs arbete för människor på flykt.

Våren 2015 arrangerades en serie program med föreläsningar och visningar som anknöt till projektet *Romska Röster*. Sakkunniga romer, forskare och författare gav perspektiv på romsk kultur och historia och dagens situation för olika romska grupper. Den 8 april firades *Romernas internationella dag* i Uppsala domkyrka. Upplandsmuseet medverkade i arrangemanget som en aktör med kopplingar till projektet *Romska Röster*. 450 personer deltog vid minnesdagen.

Under den period utställningen *Romska Röster* visades, arrangerades en rad programaktiviteter. Bland dessa kan nämnas *Eisfeldt – En surrealistisk familj*. Sonny Eisfeldt berättade om sina resandesläktingar som byggde upp ett cirkusimperium. I samband med *Romernas internationella dag* ordnades visningar av utställningen. *Sörj inte lidandet – Välkomna livet* var titeln på Berith Kalanders föreläsning. Berith Kalanders är dotter till Hanna Brezinska, fånge Z-4517 under sex år i förintelslägret Auschwitz. Ett samtal om den finsk-romska kvinnorollen och klädedräkten, *Sammetskjol och spetsblus*, genomfördes tillsammans med Susanna Hedman och Mirelle Gyllenbäck, båda med finskromskt ursprung.

I samband med utställningen *Guld och granater* föreläste arkeolog Andreas Hennius om *Gnista och den gode hjälten Styrbjörn* och osteologerna Emma

Sjöling, Sofia Prata och Rudolf Gustavsson berättade om *Benfynden vid Gnistaundersökningen*.

Den 13 november arrangerades *Museidagen* med temat kroppen, i samarbete med övriga museer i Uppsala. Programmet omfattade visningar i utställningen *Shoe Stories* och en ”skoloppis” där intäkterna gick till UNHCR för att stödja arbetet med människor på flykt.

De allmänna visningarna på fredagar, *Med fokus på* har nu blivit ett inarbetat inslag i Upplandsmuseets publika utbud. Visningarna inriktar sig främst på museets tillfälliga utställningar, men ger även möjlighet att i kortare form presentera basutställningarna. Under året har 39 fria visningar för 412 personer arrangerats. Besökarna får en inblick i utställningens tema men också möjlighet att bekanta sig med tankar och idéer bakom utställningsidén. Aktuella ämnen under året har varit *Shoe Stories* – berättelser om skor, *Romska Röster*, *Ringar*, nedslag i olika tidsperioder i basutställningarna *Vårt Uppsala* och *Tiden i rummet*. Dessutom har olika dagar som Romernas internationella dag, Samernas nationaldag och Internationella kvinnodagen uppmärksammats.

Lördag den 12 september arrangerades *Kulturnatten* i Uppsala. Upplandsmuseet var öppet under tolv timmar, kl 12–24 och lockade totalt 6 265 besökare. De olika programpunkterna speglade museiverksamhetens bredd, aktuella utställningar och projekt. Ungdomar från Fyrisgården sjöng och spelade i programmet *LovePartyCamp*. Forskaren Pia Melin Bengtsson föreläste på temat *Inte bara bling!*, om magiska ramsor och stenar på fingerringar. Årets arkeologiska undersökningar uppmärksammades i en presentation av de stora utgrävningarna i *Gnista* av arkeolog Andreas Henniuss. Under rubriken *Biskopsgård, metallverkstad och kungshög i Gamla Uppsala* föreläste arkeolog John Ljungkvist med fokus på fynd. *Uppsala- Bild – pressfotografier i Uppsala* var titeln på antikvarie Barbro Björnmalms föreläsning om pressfotografins framväxt i Uppland. På museets gård arrangerade Uppsala Rödakorskrets sitt populära internationella café och informerade samtidigt om sin verksamhet. Här fanns även möjlighet att provsmaka upplandskubb av *Upplandskub-*

bens Vänner. Föreningen *Vallonbruk i Uppland* fanns också på plats för att informera om de uppländska bruken. Både barn och vuxna kunde delta i en *Tidsverkstad* tillsammans med konstnären Leif Högström. På museets fasad visades ett bildspel på temat *Tid*. I utställningarna erbjöd museets pedagoger kortvisningar. Kvällen avslutades med *argentinsk tango* framförd av gruppen *Tango Amigazo*. I hemslöjdens lokaler uppmanades besökarna *Häng på Hemslöjden!* Hemslöjdskonsulenterna erbjöd en rad slöjdaktiviteter öppna för allmänheten.

Flera *bokreleaser* har arrangerats i Upplandsmuseet under året. Den 18 mars presenterades boken *Romska Röster* som tillkommit inom ramen för projektet *Romska Röster* med stöd från Statens kulturråd och PostkodLotteriets kulturstiftelse. Företrädare för Agnes Geijers fond presenterade boken *Konstnärlig kultur. Agnes Geijer och textilforskningen* den 26 oktober. Upplandsmuseet var utgivare av boken. Den 26 november 2015 avslutades det stora projektet *Uppsala domkyrka*, i samband med utgivningen av den åttonde delen som fullföljer beskrivningen av domkyrkan fram till idag. Forskningschef Iréne Flygare och forskaren/redaktören Herman Bengtsson sammanfattade projektet och det omfattande arbetet som resulterat i ett flerbandsverk omfattande 4 000 sidor. Boken *Vik- historia, miljö & människor*, utgiven av Upplandsmuseet på uppdrag och med ekonomiskt stöd av Landstinget, presenterades den 17 december.

Barn- och ungdomsverksamhet

Upplandsmuseets barn- och ungdomsverksamhet har en hög prioritet och utvecklas därför ständigt. Dagsaktuella frågeställningar med kopplingar till historien och kulturhistorien svarar mot skolans styrdokument. Samverkan med andra kulturinstitutioner ger nya infallsvinklar på verksamheten. Förnyelse och utveckling sker i dialogform med lärare i länets skolor och målet är att museets pedagogiska verksamhet ska vara en inspirerande resurs för skolan med en anpassning till olika årskurser. Den regionala verksamheten under 2015 har nått länets samtliga kommuner. Verksamheten ska också ge en

grund för barn och ungas möjligheter till delaktighet och inflytande i händelser som berör deras liv. Pedagogiska program med kulturhistoriskt innehåll och samhällsaktuella frågeställningar genomförs både i Upplandsmuseet, museifilialerna och regionalt i länets skolor. Den pedagogiska verksamheten arrangeras både under skoltid och under fritid.

Under 2015 har 8 633 elever i 373 klasser/grupper deltagit i museets pedagogiska verksamhet. Fördelningen av de olika skolstadierna framgår av tabellen i besöksstatistiken. Skolverksamhetens omfattning var ungefär densamma som tidigare år. Medan grundskoleeleverna ökar, minskar gymnasieeleverna något. Denna typ av variationer hänger ihop med vilka utställningsteman som kopplas samman med den pedagogiska verksamheten. Besökare i alla åldrar deltar i de pedagogiska programmen, vi ser en ökning av både förskolor och vuxenutbildningar under året. Den regionala skolverksamheten har minskat något men skolorna i länets åtta kommuner tar del av verksamheten i olika former. En stor ökning, drygt 1 000 grundskoleelever som besökte Disagården, beror på Skapande skola-projekt. Gymnasieskolorna är väl representerade, även från övriga kommuner trots att de flesta gymnasieskolorna finns i Uppsala. För grundskolor i länet begränsar både tid och pengar möjligheterna till besök på Upplandsmuseet. Under året har den allt mer omfattande regionala satsningen bidragit till att museet nått ut med den pedagogiska verksamheten. Här har också landstingets satsning på fria Kulturbussar till Uppsala från länets skolor skapat goda förutsättningar. Det är ett ständigt pågående arbete att inspirera skolorna genom samarbeten med lärare, kultursekreterare och kulturombud. I den pedagogiska verksamheten har flera utvecklingsprojekt påbörjats och genomförts med utvärdering för vidareutveckling.

Tre lärarfortbildningar kopplade till utställningen/projektet Romska Röster genomfördes under året. Museipedagogerna arrangerade i samarbete med Östergötlands museum och friluftsmuset Gamla Linköping en lärarfortbildning om romsk kultur och historia i Linköping. En fortbildning genomfördes för länets lärare på Upplandsmuseet under ut-

ställningsperioden. Lärarkollegiet på samhälls- och humanistiska programmen på Katedralskolan beställde en egen fortbildning på temat romsk historia och kultur. En lärarfortbildning arrangerades också tillsammans med Nobelmuseet i Stockholm. Fokus låg på uppfinningar, innovatörer och entreprenörskap och riktade sig till högstadielärare, 32 lärare deltog från fem av länets åtta kommuner.

Sedan flera år tillbaka kommer blivande historielärare till Upplandsmuseet för en workshop om museer som resurs för skolan. Under 2015 deltog grupper av blivande mellanstadielärare och grupper med blivande högstadie- och gymnasielärare vid tre tillfällen.

Skapande skola-projekt. Under vårterminen genomfördes ett omfattande Skapande skola-projekt tillsammans med Björklinge och Skuttunge skolor. Temat var hembygden med fördjupningar i forntiden och medeltiden. Projektet delades upp och genomfördes dels på skolan och dess närområde, dels på friluftsmuseet Disagården. Programmet innefattade samtliga elever i årskurs F-5, totalt 22 klasser omfattande 530 elever. På skolorna delades årskurserna in i tre delar. F-1 fick bekanta sig med hembygden förr och nu. Årskurs 2-3 fick lära sig om forntiden och årskurs 4-5 fick arbeta med medeltiden. Under två veckor i maj kom eleverna på hel dagsbesök till Disagården. Här fick samtliga elever ta del av ett längre pedagogiskt program samt arbeta med olika praktiska moment. Björklinge skola reste med en årskurs per dag medan Skuttunge skola som är mindre kom med alla klasser vid samma tillfälle. Resultatet av en utvärdering visade att både lärare och elever uppskattade projektet både vad utförande och innehåll beträffade. Lärarna menade att det var ett bra sätt att uppleva historien på nära håll.

Det pedagogiska programmet till utställningen *Det ligger i tiden* riktade sig till elever i mellan- och högstadiet. Det innehöll kulturhistorisk fakta om hur människor har mätt och försökt kontrollera tiden, men det gavs också stort utrymme till filosofiska samtal om tid. Eleverna fick ta del av utställningen genom grupparbete samt redovisning inför klassen. Programmet bokades dessvärre av färre klasser än väntat.

Ovan: Skuttunge och Björklinge skolor deltog i ett stort Skapande skola-projekt under våren. Här välkomnas hela Skuttunge skola till Disagården av museipedagog Vilhelm Sundbom. Foto Frida Gereonsson.

Ovan t.h.: Romska Röster visades på museet under vårterminen. Här berättar pedagogerna Katja Blomérus och Stina Flink för elever från Praktiska gymnasiet i Uppsala. Foto Bengt Backlund.

Under två programdagar med anknytning till utställningen *Shoe stories* genomfördes barnvisningar. Barnen fick se historiska barnskor, reflektera över sina egna skor samt prova olika typer av skor och gissa när de användes.

Under våren visades utställningen Romska Röster på museet och en bred pedagogisk verksamhet bedrevs parallellt. Utställningen besöktes av klasser från lågstadium till gymnasium samt högskola och vuxenutbildning. Klasser från Tierp, Östhammar, Heby, Uppsala och Enköpings kommuner besökte museet. Sammanlagt 1 545 personer i 69 grupper, 50 av dessa på museet, 19 ute i länet eller i landet. Skolturnén Romska Röster för sjätteklassare i Tierps kommun, se närmare regional verksamhet.

De pedagogiska programmen som utgår från museets fasta utställningar, *Tiden i rummet* och *Vårt Uppsala* bokas regelbundet. Skolan har även möjlighet att boka någon av studielådorna Järnålderskistan, Båtmanskistan, Medeltidslådan och Samelådan för att använda på museet eller på skolan.

Vid skollov ordnar museet aktiviteter för barn i alla åldrar. Under sportlovet inföll fettisdagen och programmet *Semlor förr och nu* blev ett populärt programslag. Barnen fick först gå en upplevelsevandring i semlans tecken i utställningen *Vårt Uppsala*. Därefter fick de göra egna semlor.

Eleverna på Fritidsklubben i Knivsta fick under

en förmiddag arbeta med runor som tema. De besökte en närliggande runsten samt gjorde runstenar i lera. Under höstens kulturlov erbjöds flera program för barn. Nytt för i år var programmet *Knacka på hos professorn!* som hölls på Walmstedtska gården. Det var en dramatiserad visning med museets tre pedagoger. Husan Lovisa tog emot barnen och följde dem sedan genom museivåningen där de träffade professorn Herman och köksan Gustava. Det blev ett uppskattat program som erbjöds två gånger samma dag. En ficklampsvandring i Vårt Uppsala hölls sent en eftermiddag och den lockade så många barn att den fick genomföras två gånger. Även kulturlovet sista program *Bland skelett och andra döingar* genomfördes två gånger. Att de två sista programmen under lovveckan var så välbesökta kan bero på att det var ett stort reportage i UNT:s helgbilaga med stora fina bilder. Utöver dessa program kunde barnen under hela veckan även gå museets tipspromenad.

Barnombudsmannen i Uppsala delar årligen ut ett *barnrättspris* och i år ägde prisutdelningen rum på Upplandsmuseet. 2015 års pris riktades till förskolor och de tre nominerade förskolornas barn och personal presenterade för politiker, föräldrar och press hur de arbetar med likabehandling. Priset gick till Axelina förskola.

Låt kulturen ta tid. Under hösten anordnades in-

Under höstens kulturlov fick barn möjlighet att besöka professorshemmet i Walmstedska gården och möta professorn, husan och köksan. Foto Bengt Backlund.

spirationsdagen *Låt kulturen ta tid* som riktade sig till lärare. Arrangörer var den regionala barn- och ungdomskulturgruppen Kulturkraft. Museipedagoger och läns-hemslöjds-konsulenter ingår i gruppen som stod som arrangör för dagen. Föreläsningar varvades med kortare workshops för att ge lärarna olika exempel på pedagogiska metoder för konstnärligt arbete i skolan. Museipedagogerna höll en workshop om museipedagogik i utställningar, där lärarna fick genomföra några av värderingsövningarna från skolprogrammet till utställningen *Det ligger i tiden*. Hemslöjds-konsulenterna visade hur lärarna kan arbeta med slöjd via Youtube. Denna inspirationsdag ersatte i år den utbudsdag som Kulturkraft arrangerat tillsammans med Uppsala kommun tidigare år.

Regional verksamhet och vandringsutställningar

Utställningen *På järnets tid i Lövestabruk*, har även under 2015 visats i Leufsta Bruksarkiv i Lövestabruk i Tierps kommun. Med bilder, föremål och modeller skildrar utställningen naturförutsättningarna, tekniken, industribebyggelsen och produktionen. Utställningen har visats vid de reguljära bruksvisningarna och för bokade grupper.

Berättarskåpet är ett samarbete mellan Länsbibliotek Uppsala och Upplandsmuseet. Det är två skåp som innehåller föremål, bilder och snurror som syftar till att stärka barns berättande i åldrarna 5–11 år. Berättarskåpen är mycket uppskattade inslag i bibliotekens barn- och ungdomsverksamhet och har under året turnerat på bibliotek runt om i länet. Skåpen har visats på bibliotek i Älvkarleby och Uppsala kommuner

Museipedagogerna har svarat för en betydande del av den regionala verksamheten under året. Tierps kommun bokade in programmet *Romska Röster* för samtliga klasser i åk 6. Upplandsmuseets pedagoger åkte på turné till kommunens alla skolor under februari, mars och april. 13 klasser med sammanlagt 336 lärare och elever deltog.

Museum och arkiv möts i det pedagogiska skolprogrammet *Bakom försvunna fasader – På liv och död i Enköping*. Programmet togs fram i samarbete med Landstingsarkivet och riktar sig till årskurserna 4–6. Eleverna får arbeta interaktivt med bilder, ritningar och delar av staden för att undersöka historiska, geografiska och matematiska aspekter på Enköping. Metoden kommer från ett tidigare samarbete med Uppsala stadsarkiv. Tanken är att väcka ett intresse för museer och arkiv och visa hur dessa kan användas för att hämta kunskap och förståelse för den egna staden och dess utveckling. För att förankra innehållet i skolans läroplaner och anpassa materialet efter elevernas ålder har museet tagit hjälp av referenslärare. Medicinhistoriska museet, Enköpings museum och Enköpings kommunarkiv har bidragit med föremål, bilder och fakta.

Minneslådan *Calle Jularbo – dragspelskungen*. I samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan har museet producerat en minneslåda om dragspels-

Disagårdens smedja är öppen under sommarens programdagar. Besökarna får hjälpa till att smida och dra pusten i smedjan.
Foto Frida Gereonsson.

kungen Calle Jularbo. En minneslåda är en låda med föremål, foton, texter och musik som kan väcka minnen till liv och vara utgångspunkt för samtal människor emellan. Inom demenssjukvården används ofta olika typer av minneslådor, men metoden kan med fördel även användas i ett bredare sammanhang för kulturupplevelse och erfarenhetsutbyte. Målgruppen för minneslådan är daglediga seniorer som möts på träffpunkter, i studiecirklar, på seniorboenden eller på äldreboenden samt personer med demenssjukdom. Lådan lånas ut via Studieförbundet Vuxenskolan. Anledning till att minneslådan kom att handla om Calle Jularbo var för att han ofta spelade på de uppländska dansbanorna och många äldre människor har starka minnen av honom. Det fanns ett stort intresse kring artisten vilket visade sig vid de populära Jularbo-dagarna som hållits på friluftsmuseet Disagården under de senaste åren. Minneslådan har utvecklats i ett nära samarbete med Håkan Petterson, grundare av Jularbomuseet i Rasten. Han har bidragit med kunskap, fakta, föremål och musik. Museipedagog Frida Gereonsson presenterade minneslådan vid två inspirationsdagar i Östhammars kommun samt använde lådan i ett Kultur i vården-program på Akademiska sjukhuset.

Walmstedtska gården

Fastigheten Walmstedtska gården ägs av Uppsala kommun. Walmstedtska gården och främst bo-

Norabella teatersällskap framförde en för Disagården specialskrivna föreställning, Från postilla till husmöte, om den uppländska väckelserörelsen. Foto Frida Gereonsson.

stadshuset, har under sommaren och hösten genomgått en omfattande renovering, både exteriört och interiört. Upplandsmuseets verksamhet med visningar och programverksamhet i professor Herman Rydins våning har därför varit inställd.

Disagården

Friluftsmuseet Disagården i Gamla Uppsala har varit öppet för allmänheten dagligen kl. 10–17 under tiden 31 maj till 31 augusti. Varje dag har besökarna erbjudits allmän visning, barnvisning samt stugvisning i form av öppet hus i någon av mangårdsbyggnaderna. Några av Disagårdens hus har även varit öppna kvällstid i samband med gammaldansen som Kulturföreningen Fyrisgillet arrangerat. Under perioden maj–september har skolverksamhet bedrivits. Totalt har 113 grupper med sammanlagt 2 508 barn och 319 vuxna deltagit i de olika pedagogiska programmen. Det innebär en ökning med över 700 elever från föregående år med anledning av ett omfattande Skapande skolaprojekt i samarbete med Skuttunge och Björklinge skolor.

Under sommaren har totalt 16 507 personer besökt Disagården. På söndagar under juni, juli och augusti har 22 olika program genomförts samt ett slöjdläger för sommarlovslediga barn. *Gamla Uppsala-dagen* är en populär och återkommande programdag som görs gemensamt med alla institutioner i fornlämningsområdet. Familjeprogrammen *Dju-*

ren på bondens gård och *Leka för att lära* lockade precis som året innan, många besökare. Programdagen om *Calle Jularbo – Dragspelskungen* riktade sig till en äldre målgrupp och var även den välbesökt. Nytt för 2015 var att Norabella teatersällskap framförde, *Från postilla till husmöte*, en för Disagården specialskriven föreställning om den uppländska väckelserörelsen. *Spelmanstämman* genomfördes tillsammans med Uplands Spelmansförbund och Kulturföreningen Fyrisgillet. *Nationaldagen* och *Hembygdsgdagen* anordnades av Gamla Upsala hembygdsförening. På en programdag om *Slätter och gårdesgårdsbygge* sattes ca 16 meter gårdesgård upp vid soldattorpet, samtidigt som det slogs med lie och hässjades nere på ången, ett gemensamt arrangemang med hembygdsföreningen. Midsommarfirandet, som är ett samarrangemang med Kulturföreningen Fyrisgillet, är som alltid sommarens mest välbesökta program och hade över 4 500 besökare under tre dagar. Fyra temavisningar har hållits med fokus på mat, hygien, torparliv och traditioner kring döden. En temavisning med titeln *Liksvepning, gravöl och gravvårdar. När döden gästade hemmet och den dödes sista viloplats*, genomfördes med utgångspunkt från Disagården och Gamla Uppsala kyrkogård.

Disagårdens djur är mycket uppskattade och under sommaren har besökarna fått möjlighet att bekanta sig lantraserna linderödssvin, rödkullor, roslagsfår och hedemorahöns. Här finns även ett par bikupor och under *Skördedagen* erbjöds möjligheten att slunga honung från gårdens egna kupor.

Kvekgården

Friluftsmuseet och byggnadsminnet *Kvekgården* i Stora Kveks by utanför Örsundsbro ägs av Uplands fornminnesförening och hembygdsförbund. Liksom föregående år har Lagunda hembygdsförening svarat för öppethållande, visningsverksamhet och områdets skötsel. Kvekgården hölls öppen för allmänheten lördagar och söndagar mellan kl 13 och 16 under tiden 11 maj till 30 augusti. Friluftsmuseet besöktes av 517 personer under säsongen. Lagunda hembygdsförening arrangerade ett antal programverksamheter, bland annat Nationaldagsfirande,

slättergille, friluftsgudstjänst och Skolans dagar på Kvek. Uplandsmuseet svarar för byggnadsvården på uppdrag av ägaren Uplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Kultur i vården

Tillsammans med andra kulturinstitutioner och kulturutövare samarbetar Uplandsmuseet med Kultur och bildning i verksamheten *Kultur i vården*. I det utbud som erbjuds till vårdinrättningar i Uppsala län medverkar Uplandsmuseet med olika aktiviteter som anknyter till kulturhistoria och museets olika verksamhetsgrenar. På en vårdavdelning på Akademiska sjukhuset var temat *Calle Jularbo – dragspelskungen* där den nya minneslådan användes. Frida Gereonsson besökte också rättspsykiatriska avdelningen i Ulleråker med ett föredrag kallat *Soldathustrun och hennes soldat*.

Tillgänglighet

Från den 1 januari 2017 ska alla kulturinstitutioner som erhåller statsbidrag ha eliminerat enkelt avhjälpna hinder. Ett intensivt arbete har pågått under 2015 för att nå uppsatta tillgänglighetsmål. Under sommaren genomfördes en ombyggnad av museets receptionsdisk för att kunna ge personer med rörelsehinder ett bättre bemötande. Under hösten kunde äntligen en nödvändig uppgradering av hissen i museibygnaden realiseras. Den nya hissen motsvarar dagens tillgänglighetskrav och projektet finansierades med stöd från Boverket. En tillgänglighetsinventering på friluftsmuseet Disagården genomfördes av en erfaren tillgänglighetskonsult.

Under året påbörjades arbetet med Uplandsmuseets nya hemsida som ska uppfylla den internationella standarden för tillgängliga webbsidor (WCAG 2.0 A) med syftet att göra informationen tillgänglig för personer med funktionsnedsättningar. Dessutom ska den nya hemsidan ta hänsyn till museets övriga digitala kanaler, utgå från användarnas behov, vara anpassad för läsning på mobil och läsplatta, ha konsekvent struktur, innehåll och

form. Den nya hemsidan beräknas vara färdigt till sommaren 2016.

Frågor som rör tillgänglighet i vid bemärkelse, blir allt viktigare för en offentlig institution som Upplandsmuseet. Tillgänglighet har inte bara en fysisk innebörd utan gäller även mental och språklig tillgänglighet till museets olika verksamhetsgrenar och digitala medier. En viktig del i att göra museet tillgängligt för en bred publik är att erbjuda översättningar till andra språk i utställningarna. I Upplandsmuseets utställningar erbjuds i de flesta utställningarna utställningstexter på engelska. På Disagården finns vägledning på flera språk, bland annat arabiska och persiska.

Under året har två syntolkade visningar genomförts i det ordinarie fredagsvisningsprogrammet, en i medeltidsdelen av basutställningen Vårt Uppsala, den andra i den tillfälliga utställningen Det ligger i tiden. Museipedagogerna Frida Gereonsson och Stina Flink medverkade som mässutställare på *Fritid för alla-dagen*. Dagen arrangerades av nätverket Fritid för alla och Uppsala kommun. Målgruppen var människor med olika typer av funktionsnedsättningar, deras anhöriga samt personal på boenden och dagligverksamheter. Besökarna fick prova att slå eld och läsa runor.

Upplandsmuseet har en etablerad kontakt med Synskadades riksförbund Uppsala län som årligen bokar syntolkade visningar för sina medlemmar.

Varje höst ordnas *Kulturveckor av, med och för människor med utvecklingsstörning* på olika platser i länet. Det populära programmet *Eldstål, smörkärning och snurrben!* lockade flera grupper. Även i år var intresset stort och ett extra besökstillfälle fick läggas till. Först hölls en kort visning i Vårt Uppsala där deltagarna fick känna och gissa på olika föremål samt prova på att slå med eldstål. Programmet avslutades med smörkärning.

Information och marknadsföring

Att kommunicera bredden i Upplandsmuseets verksamhet för att nå olika målgrupper blir allt angelägnare och allt mer resurskrävande. De digitala medierna utvecklas i snabb takt och är viktiga in-

formationskanaler för att snabbt nå ut med budskap till riktade målgrupper och nätverk. Samtidigt är de tryckta medierna effektiva informationskanaler i andra sammanhang. En digital informationstavla i museets entré togs i bruk under hösten. På svenska och engelska informerar tavlan om föreläsningar, visningar och andra program samt ger korta presentationer av pågående utställningar.

En intensiv pressbearbetning riktad till lokalpress, rikspress och specialtidningar har gett god pressbevakning av Upplandsmuseets utställningar. En bra kanal för att nå ut till media är www.mynewsdesk.com, en sida som riktar sig till Sveriges journalistkår. Varje pressmeddelande når numera ett stort antal journalister och medier på riksplanel. Detta har resulterat i såväl tidningsartiklar som radio- och TV-inslag. Annonsering av Upplandsmuseets publika aktiviteter har skett främst lokalt men även i rikspress. Under året har fler satsningar gjorts på helsidesannonsering i valda tidskrifter. I olika samverkansprojekt/nätverk sker oftast länknings till parternas hemsidor, vilket gör att informationen når ut till nya målgrupper. Under året har flera av utställningarna och Disagården uppmärksammats medialt, både i nyhetsinslag och fördjupande artiklar.

De stora arkeologiska undersökningarna i Gamla Uppsala och i Gnista med visning av ett urval fynd i museet, uppmärksammades vid flera tillfällen, även internationellt.

Säsongsfolderar och program för olika aktiviteter har kontinuerligt producerats och distribuerats. En gemensam vår- och sommarfolder för museet och Disagården har producerats liksom program för Disagårdens verksamhet. Utskick till olika målgrupper i samband med vernissager, uppföljning av kalendarier och kontakt med pressen har varit delar av det dagliga arbetet. Förutom det löpande informationsarbetet medverkar museet i större marknadsföringsinsatser som initieras inom ramen för flera rikstäckande marknadsföringsprojekt, till exempel Svenskt Kulturarvs folderprogram, hemsida och katalogen Upptäcktsresan. Upptäcktsresans nya hemsida gav museet nya möjligheter att nå ut till allmänheten. En ny folder i Svenskt Kulturarvs serie framställdes också under året.

Upplandsmuseet är medlem i UMI, Uppsalamuseernas informationsförening, som främst arbetar med gemensamma marknadsförings- och informationsfrågor. Föreningen har som vanligt producerat foldern *Uppsalas museer* med svensk och engelsk information. UMI har gemensamt arrangerat Museidagen på fars dag den 13 november.

Stora informationsinsatser görs också för att nå ut till alla länet skolor. Information om den pedagogiska verksamheten och inbjudningar till lärarfortbildningar distribueras via e-postlistor och utskick. En specialfolder med presentation av skolprogrammen har producerats. I konkurrens med andra institutioner som har ett utbud riktat till skolorna, upplevs det ibland svårt att finna de rätta kanalerna. Nätverksarbete och utbudsdagar är därför viktiga för kontakten.

Museibutiken

Museibutikens profilarbete fortsätter med nya slöjd- och hantverksprodukter från länet. Arbetet med att ta fram mönster och former till fler egna produkter med inspiration från museets samlingar pågår regelbundet. Med inspiration från ett par målade skåp ur Upplandsmuseets samlingar har en bricka, en skärbräda, servetter och tändsticksaskar tagits fram. De fungerar som fina presenter och souvenirer med tydligt uppländskt ursprung. Eftersom Upplandsmuseet är tydlig avsändare hjälper de också till att stärka museets varumärke hos en bredare kundkrets. En serie nytagna fotografier med motiv från föremål ur museets samlingar kopplade till aktuella utställningar har tagits fram. Dessutom har några motiv ur museets fotografiska samlingar även de blivit en ny serie vykort.

Ett arbete med att se över butikssortimentet ur miljöaspekter har påbörjats och ska resultera i en miljöpolicy för sortimentet. Sortimentet av uppländsk litteratur utökades liksom allmän kulturhistoriskt inriktad litteratur. Böcker producerade av Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund utgör en allt större del av utbudet. Inför varje större utställning förstärker butiken sortimentet med varor knutna till respektive tema.

Dekormålade skåp med blommotiv, "flammande tulpaner" ur Upplandsmuseets samlingar, har gett inspiration till ett antal nya produkter i museibutiken. Det är unika produkter som endast säljs i museets butik. Foto Bengt Backlund.

Fotografiska verksamheten

Upplandsmuseets fotografer, Olle Norling och Bengt Backlund, har under 2015 arbetat med löpande interna och externa bildbeställningar, föremålsfotografering och bildframställning till utställningar, publikationer, årsbok och museets hemsida.

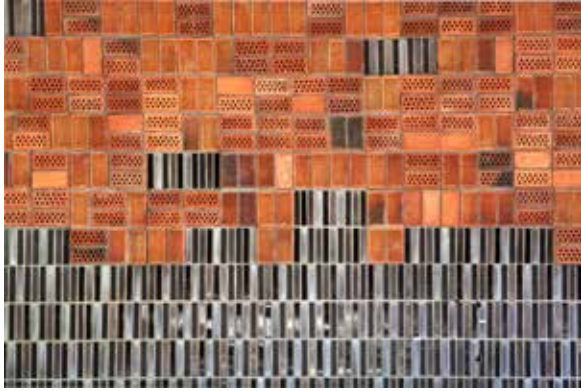
Fotografering till Huseliusprojektet, bokverket Uppsala domkyrka, band 8 har pågått kontinuerligt under året och volymen publicerades 2015. Fotograf Olle Norling har utfört fotograferingar till boken om Vik och har dessutom innehaft tillhörande uppdrag som bildredaktör. Boken presenterades i november 2015.

En bildokumentation av den numer rivna Tiundaskolan utfördes under hösten på uppdrag av Upplandsmuseets kulturmiljöavdelning.

Ett återkommande uppdrag under året har varit fotografering av föremål påträffade vid arkeologiska undersökningar. Fotograf Bengt Backlund fotograferade bl.a. material från Gamla Uppsala och material från de undersökta tegelugnarna vid Akademiska sjukhuset.

Publikationer och publiceringar

Årsboken Uppland utges av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund men redaktions-, förlags- och distributionsarbetet utförs av Upplandsmuseet med landsantikvarien som ansvarig

T.v.: Detalj av fondväggen murad i tegel och kakel i Tiundaskolans matsal. Foto Olle Norling.

T.h.: Tegel med tassavtryck. Foto Bengt Backlund. "Kanske var hunden som lämnade sina spår i det nystrukna teglet så stor att tegelstrykaren inte vågade jaga bort den. Teglet lades i golvet på en av de många ugnar som försörjde Uppsalas tidigaste tegelbyggnader med tegel. En av de äldsta byggnaderna var Franciskanerkonventets kyrka som började byggas under 1200-talets mitt. Det var också de som till en början ägde tegelbruket som låg i det område där Akademiska sjukhuset precis har uppför ett nytt parkeringsgarage".

utgivare. 2015 års upplaga omfattade 164 sidor och totalt fem artiklar varav två skrivna av museets medarbetare, forskaren Pia Bengtsson Melin och kulturmiljöchef Per Lundgren. Redaktör för Uppland 2015 var landsantikvarie Håkan Liby.

Romska Röster gavs ut av Upplandsmuseet inom ramen för projektet Romska Röster. Boken, som främst är avsedd som läromedel i skolorna, bygger på Anders Rymans porträtt och faktatexter skrivna av Domino Kai. Boken publicerades med stöd av Statens Kulturråd. Projektledare för Romska Röster var avdelningschef Tuula Autio.

Utgivningen av *Uppsala domkyrka, VIII. Från 1935 till idag* innebar avslutningen på det stora forskningsprojektet Uppsala domkyrka som resulterat i ett åttabandsverk omfattande drygt 4 000 sidor. Huvudförfattare för band 8 har varit Herman Bengtsson och Pia Bengtsson Melin. Övriga medverkande författare i var Cecilia Aneer, Oloph Bexell, Anders Dillmar, och Jakob Lindblad. Projektet har finansierats genom medel från Vitterhetsakademien.

Konstnärlig kultur. Agnes Geijer och textiltforskningen. Upplandsmuseet stod som utgivare av boken om Agnes Geijer och den fond hon instiftade. Boken omfattar tio artiklar som med olika utgångspunkter presenterar dagens moderna textiltforskning i Agnes Geijers anda. Stiftelsen Agnes Geijers fond för nordisk textiltforskning bekostade

bokutgivningen och Margareta Nockert svarade för redaktörskapet.

Vik – historia, miljö & människor. På uppdrag av landstinget/Kultur och bildning och med särskilt bidrag, svarade Upplandsmuseet för redaktörskapet och utgivningen av rikt illustrerad bok om naturen, kulturmiljön, bebyggelsen och verksamheten på Vik i Balingsta socken. Tio författare var engagerade för att skriva artiklar varav fem medarbetare vid Upplandsmuseet och fem externa författare. Fotograf Olle Norling ansvarade för bokens bildmaterial. I redaktionen ingick Herman Bengtsson, Anna Ölund, Olle Norling och Håkan Liby.

Forskare Herman Bengtsson:

"Courtliness and the Gothic style. Art and society in Scandinavia, c. 1300" i *The Eufemiavisor and courtly culture. Time, texts and cultural transfer.* "Självförhärligande, fromhet och vidskepelse. Om medeltida arkitektavbildningar" i tidskriften *Iconographisk post.*

Forskare Pia Bengtsson Melin:

"För kärlek, tro och minne. Vanliga och ovanliga ringar under 1 500 år" i *Uppland 2015.* "Målaren som konstnär och allegori. Självbild, dräkt och frusen tid vid 1500-talets början" i *Iconographisk post.*

I anslutning till projektet Romska Röster producerade Upplandsmuseet boken Romska Röster.

Det åttonde bandet i verket Uppsala domkyrka. Foto Olle Norling.

Omslaget till boken Vik – historia, miljö & människor. Foto Olle Norling.

Lennartsson, T., Westin, A, Erikson, M, Flygare, I. A., Isacson, M. and Morell, M:

“Between nature and society: the interpretation of an early nineteenth-century Swedish farmer’s diary”. *Agricultural History Review*, 2015, 63, II, pp. 265–85.

Forskningschef Iréne Flygare:

”Kroppar antecknade i marginalen. Anna, Tekla, Emma och pappa Adiel”. Larsson, M, Palmsköld, A., Hörnfeldt, H. & Jönsson, L-E. (ed), *I utkanter och marginaler. 31 texter om kulturhistoria*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 79–89.

Museipedagogerna Stina Flink och Vilhem Sundbom medverkade i skriften *Nordic inspiration – fresh approaches to museum learning*, med en artikel om det pedagogiska arbetet i projektet Romska Röster. Skriften är utgiven av de nordiska museipedagogiska föreningarna med stöd av The Nordic Culture Point. Special issue of MID Magasin #33 2015. MID – Museum Communicators in Denmark.

Under 2015 har avdelningarna för arkeologi och kulturmiljö publicerat 35 rapporter i serien *Upplandsmuseets rapporter*. Under året utkom också publikationen från den arkeologiska undersökningen vid en kvarnlämning invid Lejstaån, Rasbo. Rapporten är producerad tillsammans med Statens Historiska Museers arkeologiska avdelning och har titeln *Kvarnar och kvarnlandskap i Rasbo under tidigmodern tid. Arkeologisk undersökning av en kvarnholme i Lejstaån*. Författare är Lena Beronius Jörpeland (SHM), Linda Qviström (UM) och Henrik Ågren (UU).

Gamla Uppsala museum

Den 13 april inledde riksantikvarie Lars Amréus, finanslandstingsråd Börje Wennberg och museichef Håkan Liby en diskussion om statens medfinansiering vid Upplandsmuseets/landstingets eventuella övertagande av verksamheten vid Gamla Uppsala museum

Den 6 maj inbjöd Upplandsmuseet och Länsstyrelsen berörda parter till ett stormöte med titeln *Vad händer i Gamla Uppsala?* Representanter för Uppsala kommun presenterade områdets framtida gestaltning, arkeologer från SHMM och universitetet redogjorde för de senaste arkeologiska resultaten och bilden av Gamla Uppsala och Håkan Liby beskrev nuvarande läge beträffande Upplandsmuseets ev. övertagande av verksamheten vid Gamla Uppsala museum. Drygt 40 personer hade hörsammat inbjudan till informationsmötet.

Kulturminister Alice Bah Kuhnke svarade under året på Niclas Malmbergs (MP) förfrågan angående regionalt övertagande av Gamla Uppsala museum: ”Jag ser positivt på att regionala aktörer ska ha möjlighet att överta huvudmannskapet för dessa verksamheter, där det finns ett sådant regionalt intresse.”

Museistyrelsens ordförande Pia Wårdsäter och Emilie Eriksson, v. ordförande, skrev en debattartikel med titeln ”Ge oss kulturarvet” som publicerades i Uppsala Nya Tidning den 8 juli. Artikeln beskrev kulturmiljön i Gamla Uppsala som en slumrande resurs och Upplandsmuseets möjligheter att utveckla besöksmålet och verksamheten vid Gamla Uppsala museum.

Riksantikvarieämbetet inbjöd Upplandsmuseet

att vara delaktigt i rekryteringen av ny platschef till Museet i Gamla Uppsala.

Bitr. museichef Bent Syse var ansvarig för det internationella seminarium som Upplandsmuseet arrangerade 5–6 november om besöksmålsutveckling i Danmark och Norge. Inbjudna föreläsare var verksamhetschefer från jämförbara platser i Danmark, Norge och Sverige. Från Danmark kom representanter från Jelling (Hans Ole Matthiesen och Adam Bak) och Trelleborg (Anne-Christine Larsen), från Norge platsledaren från Borre (Anne Doksröd) och från Sverige landsantikvarie Örjan Molander (Kalmar läns museum) som presenterade verksamheten vid Eketorp. Seminariet inleddes med en föreläsning på plats i Gamla Uppsala där John Ljungkvist, Uppsala universitet, redogjorde för arkeologin på platsen och Linda Klementsson, RAÄ, för museets nuvarande verksamhet. Seminariet, som finansierades med särskilda bidragsmedel från Landstinget, var mycket välbesökt och vände sig i första hand till beslutsfattare, strateger och intressenter på central, regional och kommunal nivå.

Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund

Upplandsmuseet svarar för Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds kansli, medlemsregister och redaktion.

Upplandsmuseets antikvarier har hållit kontakt med föreningarna genom personliga besök, föredrag och rådgivning. Museets samtliga avdelningar står till hembygdsrörelsens förfogande. Det innebär att föreningarna kan få råd om underhåll av byggnader, föremåls- och fotosamlingar samt pedagogisk verksamhet.

Regeringen har även 2015 satsat medel i projektet *Hus med historia*, i syfte att se hembygdsgrändarna som ett nav för att vårda, bevara, bruka och utveckla det lokala byggda kulturarvet. Inom ramen för projektet har Upplandsmuseet bistått med antikvarisk expertis vid omläggning av vasstak på lada på Gammelgården i Knutby, Uppsala kommun, samt omläggning av stickspåntak på hättkvarn/väderkvarn i Hovgårdsberg, Vendels socken, Tierps kommun.

I maj genomförde Stina Flink utbildningsdagen *Att förmedla kulturarv på ett lockande sätt* för länets hembygdsföreningar. Kursen som genomfördes på Disagåren i Gamla Uppsala handlade om kulturarvs-pedagogik i teori och praktik samt hembygdsföreningarnas möjlighet att vara en resurs för skolan.

Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund har ett avtal som reglerar fondförvaltning, administrativa tjänster, redaktionellt arbete, förlagsverksamhet, försäljning samt museiservice till förbundet. I Upplandsmuseets styrelse representerades förbundet av en ordinarie ledamot, Marie Andersson och en suppleant, Kerstin Forss.

Landsantikvarien är sekreterare och föredragande i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds styrelse. Vid förbundets årsmöte valdes ekonomichef Anders Blomqvist till skattmästare i styrelsen.

Övrig förmedlingsverksamhet

I november deltog Upplandsmuseet, tillsammans med flera andra institutioner, i det årliga nationella evenemanget *Arkivens dag*, ett samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. Årets tema var "Gränslöst" och antikvarie Kerstin Åbergs bidrag till utställningen bestod av några exempel på händelser som gjort avtryck i museets samlingar under rubriken "Att försöka överleva". Upplandsmuseets utställning inleddes med följande text: "Vi lever i en värld där krig och politisk oro är högst närvarande. Människor flyr med livet som insats. Ibland blir det just så. Livet blir insatsen och resan slutar tidigare än planerat. I Upplandsmuseets samlingar och arkiv finns material som vittnar om händelser där barn och vuxna tvingats lämna allt för att överleva." Arkivens dag är ett viktigt tillfälle för museet att synas i ett ABM-sammanhang och få möjlighet att presentera verksamheten för en bred publik.

Museipedagog Stina Flink, presenterade det arkiv- och stadsmiljöpedagogiska samarbetsprojektet *Bakom försvunna fasader i Enköping* vid Landstingsarkivens årliga samverkansmöte på Akademiska sjukhuset den 12 oktober.

Upplandsmuseets medarbetare har hållit ett anseeligt antal *föreläsningar* om olika ämnen inom kulturarvsområdet. Specialföreläsningar har många gånger efterfrågats i samband med olika projekt där Upplandsmuseet deltagit. Bland arrangörerna kan nämnas hembygdsföreningar, övriga föreningar, institutioner, kommuner, skolor, studieförbund och Rotaryklubbar.

Irène Flygare och Marja Erikson har hållit flera föreläsningar på temat ”Skuldsatt i Torstuna – syndfri i Bishop Hill”; Uppsala landsarkiv, Enköpings bibliotek, Genealogiska föreningen Stockholm.

Per Lundgren har hållit ett föredrag om 1700-tals-ekonomen Carl Dahlmans liv och skrifter om lantbyggnader i samband med Byggnadsvårdskonventet i Mariestad, om kulturmiljöer i Håbo kommun i samband med implementering av det nya kulturmiljöprogramet för kommunen och om bebyggelseutvecklingen på Akademiska sjukhusets område vid två tillfällen. Per Lundgren har också medverkat i Radio P4 Uppland om ombyggnaden av Åhlénshuset i Uppsala samt om byar och hus på den uppländska landsbygden förr i tiden. Agnetha Pettersson har hållit föredrag om kulturmiljöarbete i Uppsala län för Gottsunda och Vårdsätra hembygdsförening, om liv och arbete i Svartbäcken för Svartbäckens Egnahemsförening samt om kulturmiljön kring Carl XIII:s bro för Älvkarlebygruppen. Agnetha Pettersson har också genomfört en arkitektur- och konstvandring i samarbete med Uppsala kommuns kulturförvaltning och en bebyggelsemiljövandring i Rickomberga för Bondkyrko hembygdsförening. Ulrika Sahlsten har hållit ett föredrag om gravvårdar och Upplandsmuseets inventeringsarbete för Släktforskarföreningen i Uppsala. I samarbete med länsstyrelserna i Uppsala och Stockholms län har en studieresa genomförts. Resan riktade sig till medlemmar i länens hembygdsföreningar och handlade om hembygds gårdarnas kulturhistoriskt värdefulla interiörer.

En rad föredrag och föreläsningar har skett i samband med de arkeologiska undersökningarna i Gamla Uppsala. Hans Göthberg har vid fyra olika tillfällen föreläst om resultaten från undersökningarna för järnvägen i Gamla Uppsala. Per Frölund har visat Gamla Uppsala för medlemmar i Royal

Archaeological Institute och haft en visning på platsen under Arkeologidagen i augusti.

Kurser, seminarier och konferenser

The second EURHO Rural History Conference, Girona, Spain, 6–10 September, 2015. Session organisers, chairing: *Pre-industrial agriculture between nature and society; the handling of stress and crises at local levels*. Paper: 1) Flygare, Irène A. & Erikson, Marja, “Indebted in Torstuna – free from sin at Bishop Hill. Crop failure, religious unrest and economic crisis in a Mid-Swedish tax district, and the foundation of a utopian American colony.”

European society for rural sociologies/ESRS konferens *Places of Possibilities? Rural societies in a neo-liberal world* i Aberdeen, Skottland. Cecilia Bygdell presenterade delar av sin avhandling.

Irène Flygare och Marja Erikson har skapat en fokusgrupp bestående av idag verksamma lantbrukare i Torstunabygden. Sex möten/dialogsamtal har genomförts. Diskussionerna har rört naturliga förutsättningar för jordbruket i bygden och rört villkoren för att bedriva jordbruk idag jämfört med historisk tid.

Liksom tidigare år har museets hörsal varit träffpunkt för Uppsala universitets återkommande ENES-seminarier (Early North European Seminar). Vid sammanlagt sju tillfällen har olika föreläsare presenterat sin forskning där arkeologiska avdelningen varit deltagande. Bland annat har Anna Ölund presenterat de senaste årens kyrkundersökningar i Uppland. Hans Göthberg har varit ansvarig arrangör från Upplandsmuseet.

Vid Lunds universitet har Hans Göthberg medverkat i ett forskarseminarium om undersökningarna för ostkustbanan i Gamla Uppsala. Per Frölund har presenterat sin forskning om Gamla Uppsala vid ett halvtidsseminarium vid Sveriges lantbruksuniversitet och ett forskarseminarium vid Stockholms universitet. Anna Ölund har på arkeologiska institutionens högre seminarium, Stockholms universitet, haft ett föredrag om de senaste årens kyrkundersökningar i Uppland. Bent Syse har haft undervisning för masterstudenterna vid Uppsala universitet.

Agnetha Pettersson och Ulrika Sahlsten har gått utbildning för att certifieras som sakkunniga kontrollanter av kulturvården, behörighet K. Håkan Wallentinsson, Ulrika Sahlsten, Karin Myhrberg, Agnetha Pettersson och Per Lundgren har deltagit i ett byggnadsvårdskonvent i Mariestad, arrangerad av Hantverkslaboratoriet och Västarvet. Ulrika Sahlsten har deltagit i seminariet ”Kyrkornas timmermanskonst – att dokumentera, vårda och bevara”, som hölls i Lund 3–4 februari. Agnetha Pettersson, Karin Myhrberg och Ulrika Sahlsten har deltagit i Sockenkyrkonätverkets symposium om sockenkyrkogårdar som hölls i Stockholm. Per Lundgren, Agnetha Pettersson, Karin Myhrberg och Ulrika Sahlsten har deltagit i BARK:s årsmöte i Nacka, som bland annat behandlade kommunikation om kulturmiljöer.

Museipedagogerna Stina Flink och Vilhelm Sundbom deltog i Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik, NCK-konferensen i Östersund, Audience development, i februari. Museipedagog Frida Gereonsson deltog i FUISM-konferensen – Fokus på pedagogik. Museipedagog Vilhelm Sundbom deltog i friluftsmuseikonferensen, Natur, kultur och kvalitet. i Mariebergsskogen i Karlstad arrangerad av FRI – föreningen för svenska friluftsmuseer. Museipedagog Vilhelm Sundbom har deltagit i FRI:s arbetsgrupp för pedagogiskt policydokument. Utställningschef Tuula Autio och antikvarie Ingrid Zakrisson har deltagit i seminarier arrangerade av föreningen Forum för utställare.

Engagemang i styrelser, råd och nätverk

Upplandsmuseet är medlem i Läns museernas samarbetsråd, Riksförbundet Sveriges Museer samt Länsforskningsrådet i Uppsala län.

Landsantikvarie Håkan Liby representerar Upplandsmuseet i Landstingets KIL-grupp, Uppsala universitets museiråd, arbetsutskottet och styrelsen för Stiftelsen Leufsta, Grönsööstiftelsen, styrelse för Föreningen Vallonbruk i Uppland, styrelsen för Länsforskningsrådet i Uppsala län samt styrelsen och för Föreningen Sveriges Landsantikvarier.

Forskningschef Iréne A. Flygare är arbetande le-

damot och styrelseledamot i Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Cecilia Bygdell är samordnare i nätverket FOMU, Forskning vid museer.

Anders Blomqvist är ordförande i Museiadministrativa föreningen.

Upplandsmuseet/ärkeologiska avdelningen är medlem i två branschorganisationer: Sveriges uppdragsärkeologiska branschorganisation, SUBo, som är en nationell organisation för alla aktörer inom den uppdragsärkeologiska verksamheten samt Museiarkeologiska branschorganisationen, M-ARK, en samarbetsorganisation mellan regionala och kommunala museer med uppdragsärkeologisk verksamhet. Bent Syse har under året varit adjungerad i M-arks styrelse och strategigrupp. Anna Ölund är ledamot i SUBo:s styrelse. Bent Syse är internrevisor i Svenska Arkeologiska Samfundet och även i Historisk Arkeologisk Förening.

Upplandsmuseet är medlem i läns museernas byggnadsantikvariska nätverk BARK och har genom Per Lundgren varit representerad i nätverkets styrelse. Per Lundgren har också deltagit i referensgruppen för Uppsalas innerstadsstrategi.

Upplandsmuseet ingår i den regionala samrådsgruppen för Uppsala stift som samlas tre till fyra gånger per år. I gruppen ingår utöver stiftsingenjören och biskopen även handläggare och antikvarier från länsstyrelserna och läns museerna i stiftet. Under 2015 har gruppen träffats två gånger i Stockholm.

Museipedagogerna deltar i Kulturkraft, den regionala barn- och ungdomskulturgruppen. Ingrid Zakrisson är ledamot i UMI – Uppsalamuseernas informationsförening. Tuula Autio och Ingrid Zakrisson är medlemmar i Forum för utställare och har under året deltagit i seminarier arrangerade av föreningen.

Upplandsmuseets forskningsfond

Ändamålet för Upplandsmuseets forskningsfond är att stödja fördjupningsarbeten, vetenskapliga bearbetningar, initiering av högre studier, slutförande av forskningsprojekt etc. Under 2015 tilldelades Per Frölund medel ur fonden för slutförande av licentiatavhandling.

Hemslöjd

Stiftelsen Upplandsmuseet är huvudman för länets hemslöjdskonsulenter. Verksamheten bedrivs i egna lokaler med tillgång till museets övriga lokaler. I länet finns två tjänster. Till dessa kan läggas 25 % barn- och ungdomstjänst som främst finansieras med uppdragsverksamhet från Skapande Skola-projekt.

Hemslöjdskonsulenternas uppdrag är att planera, samordna och göra insatser för att tillvarata och utveckla hemslöjdens materialkunskap, teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitet.

Konsulenterna arbetar för att stärka förnyelsen och utvecklingen av hemslöjden ur såväl ett kultur- som ett närings- och hållbarhetsperspektiv. En viktig del är att öka barns och ungdomars intresse för utövande av olika slöjdtekniker.

Samarbetsparterna är många, till exempel skolor, studieförbund, museer, enskilda slöjdare, konstnärer och formgivare, hemslöjdsföreningar, hembygdsföreningar, vävföreningar, svarvföreningar, hushållningssällskap samt myndigheter och näringsliv.

Målet är att öka intresset för, kunskapen om och utövandet av hemslöjd i Uppsala län med tanke på såväl kulturella, kvalitativa som ekonomiska aspekter. På så sätt ska hemslöjdens ställning stärkas som ett eget kulturområde inom samverkansmodellen.

Barn- och ungdomsverksamhet

Slöjdklubben är en rikstäckande fritidsverksamhet för barn 7–14 år som bygger på en genomtänkt pedagogisk idé. Här får barnen möjlighet att utforska och upptäcka hemslöjdens material och verktyg under ledning av slöjdhandledare som genomgått en utbildning på 64 lektioner som anordnas av hemslöjdskonsulenterna. Under året har fem slöjdklubbar varit igång i länet, fyra i Uppsala kommun och en i Östhammars kommun. Man träffas fem – åtta gånger per termin. Totalt har 249 barn deltagit i Slöjdklubbar under året. I samband med en träff

Broderi på cykelslang – traditionella tekniker möter nya material och användningsområden, här till ett armband. Från återbruksworkshop i Enköping. Foto Pea Sjölen.

Täljning – en populär teknik för alla åldrar, bl.a. på slöjdvällar. Här en bild från Ullmarknadens prova-på-verkstad. Foto Annkristin Hult.

fick handledarna tillfälle att träffas, utbyta erfarenheter och diskutera sin roll.

Sommarläger och lovverksamhet. Under sommarlovet genomfördes ett slöjdläger på Disagården, på temat "Slöjd, käk och kök" och i Östhammar genomfördes ett läger på temat "Småfolk". I Uppsala genomförde hemslöjdskonsulenterna ett samarbetsprojekt med Botaniska trädgården under påsklovet, ett slöjdtillfälle som lockade drygt 100 barn i olika åldrar att tälja påskfåglar i trä. Under skolloven har prova-på-tillfällen arrangerats på biblioteken i Tierp och Enköping samt på Upplandsmuseet.

Tillsammans med museipedagogerna genomfördes en visning och slöjdverkstad på tema döden i samband med Alla helgons dag, där barnen fick skapa egna gravljus och begravningskarameller. 279 barn har deltagit i de öppna aktiviteterna under året.

Skapande skola. Grundskolor kan söka medel från Kulturrådet för att genomföra skapande verksamhet tillsammans med professionella kulturaktörer. Slöjden är ett användbart verktyg som kan bidra till ökad måluppfyllelse. Hemslöjdskonsulenternas roll är att planera och administrera aktiviteterna tillsammans med skolorna. Handledare som arbetar i projekten anställs, i första hand anlitas personer som gått slöjdklubbens handledarutbild-

Ovan t.v.: Slöjdklubben – en inspirerande miljö för slöjdsugna barn. På Stenhagens bibliotek arbetar en utbildad handledare med öppen verksamhet för barn mellan 7 och 12 år. Foto Elin Danielsson.

Ovan mitten: Slöjdläger vid soldattorpet på Disagården – bästa starten på sommarlovet. Handledare Karin Tunel slöjdar tillsammans med Emma Kjellberg. Foto Annkristin Hult.

Ovan t.h.: Frösåkers hembygdsgård, Östhammar. Handledare Maria Annögård slår rep tillsammans med barn från åk två i ett Skapande Skola-projekt. Foto Elin Danielsson.

ning, steg 1, då den ger en bra pedagogisk grund, både praktiskt och teoretiskt. *Skapande skola* har under året genererat cirka 200 arbetstimmar för handledarna, som mött 612 barn i de olika projekten. Året har bland annat inneburit två större skapande skola-projekt, ett för årskurs 2 på skolorna i Knivsta kommun, där eleverna fick slöjda leksaker och prova lekar från förr på Disagården i samarbete med Upplandsmuseets pedagoger. Ett liknande projekt genomfördes för årskurs 2 i Östhammars kommun i samarbete med hembygdsföreningarna på Frösåkers hembygdsgård i Östhammar och på Knutmassomuseet i Gimo. Projekten hade en tydlig koppling till den lokala kulturhistorien. Föreningsmedlemmar visade runt på hembygdsgården och berättade historier om livet förr. Tillsammans med slöjdhandledarna fick barnen prova på olika tekniker, bl.a. repslagning. Valsätraskolan genomförde ett projekt i sin nya skoldel, där de tillsammans med slöjdhandledare målade av sina profiler som sedan trycktes upp som väggdekoration i korridoren på skolan. I samband med detta gavs tillfälle att prata om grottmålningar och folkliga schablontapeter samtidigt som eleverna satte sitt eget avtryck i skolan.

Under våren genomfördes också ett Skapande skola-projekt med inriktning på järnsmide, *Heavy*

Metal. Två externa smeder reste med sin mobila smedja till Malmaskolan i Uppsala och under två dagar fick 45 elever, i årskurs 5 och 8 vuxna prova på att smida en krok i järn. De fick också tillverka egna lyktor i luffarslöjdsteknik som de kunde hänga på sin färdiga krok.

Kulturkraft. Samarbetet med länets övriga kulturkonsulenter med inriktning mot barn och unga har fortsatt under året. Tillsammans genomförde Kulturkraft inspirationsdagen *Låt kulturen ta tid* för pedagoger och andra intresserade i länet. Under dagen visade varje konsulent hur kulturuttryck kan användas i skolan. Elin Danielsson visade hur YouTube och andra digitala kanaler kan användas för att lära nya slöjdtekniker. Samtidigt fick besökarna prova på att vika en mugg i origami, direkt från YouTube. Elin Danielsson berättade även hur slöjden kan användas som verktyg för att nå målen i läroplanen i ämnen som t.ex. matematik, historia och språk.

Cirkus Kultur. Förstudien Cirkus Kultur genomfördes av Madelaine Jansson med medel från Nämnden för hemslöjdsfrågor. Förstudien undersökte möjligheten till att genomföra tvärkulturella sommarjobb för ungdomar. Under förstudien genomfördes möten med representanter från länets kommuner där även ungdomar engagerades. Medel

söktes sedan från Nämnden för hemslöjdsfrågor för att genomföra projektet, men ansökan fick avslag. Intresset är stort från kommunerna, så frågan lever vidare till nästa år. Förstudien har även mynnat ut i fördjupade och värdefulla kontakter med kultursekreterare i länets kommuner.

Ung slöjd. Under året har en satsning på unga slöjdintresserade startat. Under fem kvällar varannan vecka har unga vuxna i åldrarna 18–30 år träffats i verksamhetslokalen. Kvällarna har erbjudit olika teman, ett koncept som varit mycket populärt och lockat ett åttiotal besökare.

Lärofortbildning. Intresset för hemslöjdens tekniker ökar i skolan. Under året har 173 lärare deltagit i fortbildningar över hela länet. Här finns tillfällen att prata måluppfyllelse och läroplaner samt initiera fler samarbetsprojekt med skolorna. En fortbildning genomfördes för slöjdlärare i Uppsala kommun. Tekniker som erbjöds var nålbindning och smide, kopplade till länets kulturhistoria. Textillärarna i Östhammars kommun erbjöds en eftermiddag på temat vävning med enkla redskap, anpassade för grundskolans år 0–9. Under utställningsperioden med *c/o Hemslöjden* i Enköping hölls en fortbildningsdag på temat plåt och återbruk.

I Tierp deltog Elin Danielsson i en fortbildningsdag för alla lärare och hade en workshop, *Tryck på matten!* och gav tips på hur man med hjälp av textiltryck kan prata om geometriska former och andra matematiska termer.

Speeddating. Elin Danielsson deltog även under Uppsala kommuns speeddating, där kulturaktörer mötte pedagoger från skolorna i kommunen för att presentera sitt utbud gällande bl.a. Skapande skola. Totalt deltog 62 personer, varav hälften var besökande pedagoger.

Kunskapsförmedling

Kursverksamhet. Intresset för kurser är varierat, men under 2015 har intresset för så gott som alla, även hårdslöjdskurserna, varit stort. De flesta hålls i verksamhetslokalen, men två tillsammans med Studieförbundet Vuxenskolan i deras lokaler samt ett par kurser i brukssmedernas smedja i Österbybruk.

Andra kurser hålls på bibliotek eller föreningslokaler i länet. Ofta kopplas kursinnehåll till pågående utställningar eller andra teman. Under året har hemslöjdskonsulenterna genomfört 16 kurser, vilka pågår minst en heldag, oftast en helg. 170 personer har deltagit i kursverksamheten.

Vävsöm – tre kurser varav en i Östhammar

Sashikobroderi – två kurser

Bollakuddar

Nålbindning – två kurser

Tvåändstickning

Näverflätning, Österbybruk

Tälj i färskt virke

Fällsömnad, i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.

Spinna, fortsättningskurs, i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.

Nyborjarkurs i järnsmide, två kurser i samarbete med Brukssmederna, Österbybruk.

Föreläsningar. Olika föreningar och organisationer efterfrågar ofta hemslöjdskonsulenternas tjänster som föreläsare. Det ger bra tillfällen att presentera verksamheten, möta en intresserad publik och diskutera och prata om slöjd ur olika perspektiv. Under året har Annkristin Hult haft 15 tillfällen på olika teman, t.ex. *Ull i alla väder*, *Vanten – från påse till politisk paroll*, *Lappa, laga, ta tillvara*, *Hemslöjd 100 år*, *Island – Ull och askan* på olika håll både utom och inom länet. Ofta hyr hemslöjdskonsulenterna in externa föreläsare, som t.ex. *Kan slöjden rädda världen?* En föreläsning och workshop i origami av Slöjdhandledare Fia Sjöström i samband med utställningen *c/o Hemslöjden*, Enköping. Totalt har ca 800 personer tagit del av föreläsningarna.

Workshop/prova på. På länets bibliotek erbjuds ofta prova-på-verksamhet av olika slag, både för barn och vuxna, vilket vanligen sker i samband med t.ex. en föreläsning eller en utställning. En workshop lockar till görande och kan bli en intresseväckare för våra kurser. Dessa tillfällen är alltid kostnadsfria och öppna för alla, utan föransökan. Drop-in-formen ger bra tillfällen att prata om slöjd och hållbarhet och knyta nya kontakter. Prova på-verksamheten under Ullmarknaden och Kultur-

Slarvtjällställe, vävt av Barbro Andersson. Vävtagarna med olika teman samlar alltid många intresserade vävare. Foto Annkristin Hult.

Teologidoktorander samlas runt stället för att smida spiken till sina avhandlingar. Foto Pea Sjölen.

Slöjdvällar på Hemslöjden – en öppen verksamhet för alla. Besökarantalet har ökat markant under året och då särskilt verksamheten för unga vuxna. Foto Annkristin Hult.

natten har varit mycket välbesökt. Under året har hemslöjdskonsulenterna mött drygt 1100 personer i denna verksamhet på olika platser i länet. Utöver hemslöjdskonsulenternas verksamhet genomförde Hemslöjdsföreningen olika slöjdworkshops på Upplandsmuseet under utställningen *Slöjd är livet*.

Vävning. Vävstugor och vävföreningar är viktiga samarbetsparter. Med rådgivning, studiebesök och föreläsningar hålls kontakterna levande. Hemsidan *Textil Hemslöjd* som drivs av Sveriges hemslöjdskonsulenter, uppdateras hela tiden med ny information inom det textila området, bl. a. om var man kan hitta landets vävstugor. I Uppsala län finns ett trettio-tal aktiva vävstugeföreningar. En del läggs ner, men nya tillkommer. Konsulenterna noterar ett ökat intresse för vävning och har ett gott samarbete med bl.a. föreningen *Uppland-Sörmlands vävare*. Under året arrangerades i samverkan med föreningen en vävdag på Upplandsmuseet med ett trettio-tal besökare. Barbro Andersson, Alfta, berättade på temat *Älskade slarvtjäll*. Hon presenterade sin inventering av slarvtjällsvävar och visade både gamla och nyvävda alster. Åsa Viksten Strömbom, Uppsala, berättade om *Bottentäcken och vävarbröderna i Kubbe*, som hon presenterat i en bok. Bröderna bodde i

Anundsjö socken och vävde täcken på beställning i en speciell vävteknik. Åsa Viksten har analyserat de gamla vävnaderna och satt sig in i tekniken och hur den vävdes. Hon visade sina nyvävda produkter för en intresserad publik som uppgick till 25 personer.

Smide. Uppsala universitet, teologiska fakulteten, kontaktade LHK för att erbjuda doktoranderna möjlighet att förstärka den symboliska handlingen ”att slå i sista spiken” i sina färdiga avhandlingar, genom att smida en spik. Smeden Pär Forsgren kom till Engelska parken med sin mobila smedja och doktoranderna fick prova på traditionellt järnsmide. 28 personer fick erbjudande att delta och tolv personer valde att smida egna spikar.

Kulturnatten. Under Kulturnatten den 12 september erbjöd konsulenterna besökarna att prova på järnsmide utanför verksamhetslokalen. Inomhus erbjöds pappersvikning i samarbete med Hemslöjdsförbundet i Uppsala län. Totalt tog ca 1000 personer del av programmet under eftermiddag och kväll.

Slöjdvällar. Under 2015 har LHK fortsatt arrangera öppna slöjdvällar för allmänheten, under våren på Kulturkaféet på Walmstedska gården i samarbete med Studieförbundet och Hemslöjdsförbundet i Uppsala län. Efter önskemål om mer

anpassade lokaler flyttades Slöjdvällarna till hemslöjdskonsulenternas verksamhetslokal under hösten, i samarbete med Studieförbundet. Slöjdvällarna är en välbesökt aktivitet där personer med intresse för slöjd har möjlighet att kostnadsfritt mötas i en positiv och tillåtande miljö. Besökarna har med sig egna projekt, men här erbjuds också "prova på slöjd" där hemslöjdskonsulenter eller extern handledare visar en slöjdteknik. 157 personer, både kvinnor och män, har under året besökt slöjdvällarna.

Utställningar

Utställningen *Ur Björk* skapades på initiativ av slöjdaren Knut Östgård i samarbete med läns hemslöjdskonsulenter i Region Värmland och Västra Götaland. 22 slöjdare tillverkade under 2013–14 nära 400 föremål ur en och samma björk. Genom att skapa dessa föremål förhöjdes björkens värde till närmare en kvarts miljon kronor.

Den 25 juli–31 augusti visade hemslöjdskonsulenter *Ur Björk* i Liljeforsateljén, Österbybruk. Utställningen var öppen varje dag och bemannades av hemslöjdskonsulenternas personal. Vid flera tillfällen fanns även slöjdare på plats, som demonstrerade olika slöjdtekniker på temat björk. Besökare kunde prova på att knyta björkrismattor, göra näverpärlor, tälja, fläta näver med mera. En helgkurs i näverflätning genomfördes också. Utställningen väckte stort intresse och besöktes av 2 800 personer. Ett ökat intresse för hårdslöjdskurser kunde noteras efter sommaren. *Ur Björk* väckte också intresse bland kommunens skolor. Flera klasser var på besök i utställningen, som användes som inspiration i slöjdundervisningen.

Vävsöm. Tekniken vävsöm är ett trådbundet broderi som utseende mässigt liknar vävning. Tekniken har använts i bl.a. bokdynor och kuddar sedan medeltiden. Några originalbroderier finns bevarade i Uppsala län. Hemslöjdskonsulenter i Kalmar län har tagit fram material till nya mönster, ofta inspirerade av de äldre förlagorna. Materialet presenterades på Upplandsmuseet under våren i en utställning. Under utställningstiden demonstrerades tekniken vid ett flertal tillfällen av brodösen

Rita Selstedt, som även höll två kurser, i Uppsala respektive Östhammar. Publik och kursdeltagare visade stort intresse under utställningsperioden och de tre heldags- och kvällskurser och fyra workshop-tillfällen som erbjöds.

Ull, ull, ull, – 50 nyanser. Ett tiotal medlemmar ur nätverket Från lamm till tröja visade sina ullprodukter i en utställning på Alsta trädgårdar, Örundsbro 29 augusti–27 september.

Stilmedveten. Sveriges konsumenter har producerat en vandringsutställning med frågor om konsumtion, kläder och hållbarhet. Stilmedveten vänder sig till ungdomar och har under året visats på Bruksgymnasiet i Gimo och Gottsunda centrum, Uppsala. Hemslöjdskonsulenter medverkade med två workshops på temat textilt återbruk i samverkan med Studieförbundet Vuxenskolan och konsumentvägledaren i Östhammars kommun.

Vandringsutställningen *c/o Hemslöjden* har turnerat i länets åtta kommuner, avslutningsvis med nedslag i Enköping under våren 2015. *c/o Hemslöjden* vill väcka frågor om konsumtion, livsstil och hållbarhet och har visats på biblioteken i respektive kommun. Under utställningsperioden har hemslöjdskonsulenter "flyttat in" på biblioteket med föreläsningar, barnverksamhet, workshops och prova-på verksamhet för barn, ungdomar och vuxna.

Under perioden arrangerades även en *Slöjdspaning*, ett bra verktyg för att få kontakt med länets slöjdare/konsthandverkare. Allmänheten kommer och visar sin slöjd och bilderna som Upplandsmuseets fotografer tagit visas på bloggen *Slöjdhänder*. Hemslöjdsförbundet i Uppsala län har på varje plats haft ett tillfälle att arrangera *Slöjdklubb* för barn. I Enköping sågs utställningen av 6 900 personer. *c/o Hemslöjden* var ett treårigt projekt. De kontakter hemslöjdskonsulenter fått i de olika kommunerna, med allmänhet, föreningsliv, skolor, kommuntjänstemän och politiker, är mycket värdefulla för fortsatt verksamhet i länet. *c/o Hemslöjden* har under tre år nått ca 35 000 personer på totalt 10 olika platser i länet.

Inför de olika konstrundorna under påsken lånade hemslöjdskonsulenter ut verksamhetslokals skyltfönster för att marknadsföra bl.a. *Konstpåsk* i Östhammars kommun.

T.v.: Hur många föremål finns i en enda björk? De drygt 400 slöjdade föremålen visades under sommaren i Liljeforsateljén, Österbybruk. Foto Annkristin Hult.

T.h.: Alan Waller, Gnesta – en av landets största ullkännare, som vet hur rätt ull ska användas till rätt produkt. Ullsorteringskurs inom nätverket Från lamm till tröja. Foto Annkristin Hult.

Hemslöjdsförbundet i Uppsala län firade sitt 100-årsjubileum med en utställning på Upplandsmuseet, *Slöjd är livet*. Christina Larsson, Österbybruk, engagerades som ansvarig för utställningen, som visade produkter slöjdade med inspiration från hemslöjdssamlingen i Upplandsmuseets arkiv. Hemslöjdskonsulenterna medverkade i ett förplaneringsmöte och gav tips på slöjdare som kunde tänkas medverka. Under utställningsperioden höll Annkristin Hult en föreläsning.

Hemslöjd som näringsgren

Kulturella och kreativa näringar. Under det senaste året har en del av arbetet fokuserats på att inventera och kartlägga slöjdare/konsthantverkare/kulturskapare i länet och ringa in deras behov av insatser och samarbeten i sina respektive yrkesroller.

Järnprojektet – en förstudie. Dalarnas, Gävleborgs och Uppsala län har en lång historia av järnhantvering. Gruvdrift och förädling av malmen har varit kännetecknande för regionen och har lämnat avtryck i form av många bruk och historiska miljöer för järnframställning. Men hur ser det ut med varmsmidet idag? Projektet hade arbetsnamnet *Järnbyg(g)d* men benämns här som *Järnprojektet – en förstudie*. *Järnprojektet* är ett samarbete mellan hemslöjdskonsulenterna i de tre länen. Syftet med förstudien var att få en bild av smedernas verksamhet och vilka behov de har i sin yrkesroll. Förstudien i Uppsala län genomfördes av Lina Söderberg, som besökte och intervjuade 15 smeder. Sammanfattningsvis ser vi att intresset för smide på hobbynivå

är stort medan endast ett fåtal har smidet som enda näring. I många fall kompletteras verksamheten med t.ex. kursverksamhet. Behovet av ett nätverk för smeder framträdde tydligt. Förstudien och dess rapport kommer att ligga till grund för kommande samarbeten under 2016–2017 med målet att främja smidet på olika sätt. På bloggen *Slöjdhänder* presenteras de flesta av smederna i Uppsala län under rubriken *Järnportalen*. Förstudien med personliga besök har gett hemslöjdskonsulenterna ett bra kontaktnät med smederna.

Från lamm till tröja. Nätverket som bildats under de två första projektåren växer. För närvarande finns drygt 150 medlemmar (företagare, slöjdare m.fl.) som aktivt deltagit i fortbildningar, studiebesök, resor och marknader under 2013–2015. Utöver dessa finns ca 250 personer som visat intresse för projektet och kontinuerligt får nyhetsbrev och information om aktiviteterna. Under 2015 söktes inga projektmedel, verksamheten har varit självfinansierad. En projektgrupp bildades i början av året. Den består av sex ideella krafter och har tillsammans med Annkristin Hult planerat och genomfört aktiviteter i nätverket. Gruppen har haft ett tiotal möten under året. Aktiviteterna har t.ex. varit kurser i samverkan med Studieförbundet Vuxenskolan i spinning och fällsömnad. Annkristin Hult har även arrangerat en heldags ullsorteringskurs med Alan Waller, studiebesök på Solkustens spinnverkstad, Erikskulle hembygdsgård samt studieresa till Färfesten i Kil. Därutöver har två nätverksträffar genomförts med diskussioner, föreläsningar och nätverkande mellan de deltagande företagen. Ann-

kristin Hult deltog även som föreläsare på Ull-SM i Dala Floda. En utställning – Ull, ull, ull – femtio nyanser, med ett tiotal medlemmar från nätverket visades på Alsta trädgårdar, Örundsbro. Medlemmarna avgör själva vilka av aktivitet man vill delta i. Under året har träffar, studiebesök, fortbildningar och deltagande i marknader engagerat 401 personer ur nätverket.

Ullmarknaden i Österbybruk har nu blivit tradition och blir större för varje år. Årets upplaga, 14–15 augusti, lockade drygt 2 000 besökare. Nya aktiviteter var t.ex. spinn tävling – vem spinner den längsta tråden på en timme, och en stafett där besökarna bjöds in att tillsammans karda, spinna och sticka en tröja på fyra timmar. Till nästa år behövs en större styrka personal för att möta upp besökarnas intresse. 30 företag ut nätverket deltog i marknaden, där hemslöjds konsulenterna även erbjöd prova-på-verksamhet i täljning och spinning.

På initiativ av utställarna arrangerades även en Ullmarknad på Upplandsmuseets gård den 28 november. Ett femtontal utställare och 1 800 besökare bidrog till julstämning trots regn och rusk. Utvärderingarna från de båda marknaderna vittnar om ett stort intresse från besökarna, som är en mycket köpstark, kunnig och intresserad publik. Utställarna har genomgående hög försäljning.

Ull i Uppland. Under året har planerna på en förening kopplad till nätverket framskridit och den ideella föreningen Ull i Uppland bildades den 16 november. Föreningens ändamål är att sprida kunskap, öka användandet och stärka företagandet runt ull i regionen. Styrelsen består fram till årsmötet i mars 2016 av sex ledamöter ur projektgruppen med Annkristin Hult som ordförande. En logotyp och ett informationsmaterial har arbetats fram.

Behovet av en ”slöjdkarta” liknande *Bondens mat i Uppland – Matkartan*, framträder i samtliga näringsprojekt. Under året har Annkristin Hult haft möte med Claudia Dillman, initiativtagare till föreningen *Bondens mat i Uppland*, för att ta del av föreningens erfarenheter.

Ullstyrkan. Annkristin Hult presenterade *Från lamm till tröja* för landets kollegor på vårmötet i Göteborg i syfte att lyfta ullprojektet till nationell

Ullmarknaden i Österbybruk. Vem spinner den längsta tråden på en timme? Seggaren, Stefan Moberg, spann 245 meter!
Foto Annkristin Hult.

nivå. Intresset för frågorna var stort och en grupp textila konsulenter från Stockholm, Kalmar, Örebro och Västra Götaland anslöt sig till en grupp där även Annkristin Hult ingår. Gruppen, Ullstyrkan, vill främja samverkan mellan alla aktörer inom ullnäringslivet, utbilda och informera om ull och utveckla dess användningsområden. *Ullstyrkan* har under året haft åtta möten och även gjort studiebesök på Ull i väst, Wålstedts textilverkstad samt ett möte med Fåravelsförbundet. En treårig verksamhetsplan har tagits fram med medverkan på bl.a. Syfestivaler, Vävmässa och byggande av en vandringsutställning tillsammans med kollegorna från hela landet. Medel till marknadsföringsmaterial har sökts från föreningen Sveriges hemslöjds konsulenter. Gruppen har även haft ett möte med Nämnden för hemslöjdsfrågor för att planera ett nationellt ullseminarium under hösten 2016, samt ett möte med Sveriges hemslöjdsföreningars riksförbund angående ett nordiskt samarbete. Ullstyrkan arrangerade en fortbildningsvecka i ullkunskap för de textila kollegorna, med ett tjugotal deltagare i Skövde. I slutet av året fick Annkristin Hult inbjudan att tillsammans med Erika Åberg skriva ”Boken om ull” på Hemslöjdens förlag.

Förstudien *Kulturella och kreativa händer i Mälardalen* genomfördes i samarbete med kollegorna i Stockholm, Västmanland, Sörmland och Örebro med medel från respektive kulturförvaltning. Projektledare var Elin Danielsson med Upplandsmuseet som huvudman. Till processledare för dialogmöten engagerades Erika Lind, Karibuprojekt. Målgruppen har varit verksamma företagare inom

slöjd, konsthantverk, hantverk, formgivning och småskalig hantverksmässig produktion. Syftet med förstudien har varit att genom dialog med målgruppen och hitta adekvata insatser för att öka utövarnas omsättning inom KKN-fältet (Kulturella och kreativa näringar). Projektet har genomfört en kartläggning och dialogmöten i fyra av de fem medverkande länen. Kartläggningen genomfördes med hjälp av en webbenkät, som skickades till 500 personer inom målgruppen, och resulterade i 250 svarande. Utifrån enkätsvaren valdes två teman ut att diskuteras vidare vid dialogmöten: Nätverksbildande och fortsatt diskussion kring aktiviteter som företagarna ser behov av. Uppsalas dialogmöte ägde rum på Park Inn den 28 september med sju engagerade deltagare.

Destination Uppsala – profilprodukter/gåvor. Efter önskemål från turistbolaget Destination Uppsala kontaktade hemslöjdskonsulenterna ett tiotal slöjdare för att formge och tillverka gåvor och produkter med Uppsala-prägel. Projektet resulterade i ett flertal produkter - muggar, vaser, smycken och miniatyrkakelugnar, som nu säljs i turistinformationen.

Annkristin Hult har vid fem tillfällen under året deltagit i Regionförbundets satsning *Aktörer i samverkan* för Uppsala läns näringsliv. Länets företagsfrämjande aktörer har träffats för att skapa företagsfrämjande insatser och projekt. Exempel på aktörer: Almi, Ung företagsamhet, länets kommuner, Nyföretagarcentrum och Coompanion m.fl. Hemslöjdsjul gjordes även 2015 tillsammans med Kaleido konsthantverk. Det ger slöjdarna möjlighet att sälja sina produkter i en etablerad butiksmiljö. Försäljningen sker på kommission och ett tjugotal slöjdare från hemslöjdskonsulenternas kontaktnät medverkade. Hemslöjdskonsulenternas julförsäljning koncentrerades till Ullmarknaden på Upplandsmuseets gård, se ovan.

Kommunikation

Radioinslag. I samband med utställningen Ur Björk gjorde P4 Uppland ett reportage från utställningen i Österbybruk. Inför Ullmarknaden 2015 startade

Alla hjälps åt att karda, spinna och sticka en tröja under Ullmarknaden. Att driva en kardmaskin kräver koncentration och samarbete.

Foto Annkristin Hult.

lokalradios Ull-stafett. Under november 2014 tog sig reportrarna an ull som skulle bearbetas till ett par stickade vantar. I augusti 2015 startade sedan slutspurten – alla bjöds in att komma till studion och hjälpa till att spinna och sticka. Annkristin Hult fanns med i direktsändning under en vecka för att få projektet i hamn. Vantarna såldes vid auktionen till förmån för Världens barn.

Sociala medier blir en alltmer viktig kommunikationskanal. Via blogg, hemsida, Facebook och Instagram når hemslöjdskonsulenterna nya målgrupper. Antal besökare på bloggen Slöjdhänder var under året 29 500. På Upplandsmuseets hemsida hittade 3 300 besökare till Hemslöjdens sida. Facebooksidorna Hemslöjdskonsulenterna på Upplandsmuseet har ca 600 följare och Från lamm till tröja ca 950.

Andra digitala kanaler. I de enkäter och intervjuer som gjorts i näringsprojektet, framkommer behov av en digital Slöjkarta som ska presentera länets slöjdföretagare, sortiment och var de finns.

Nyhetsbrev. En mall till ett nyhetsbrev från hemslöjdskonsulenterna har tagits fram men ej aktiverats under året. Behovet finns, men tidsbrist har stoppat utgivningen. Upplandsmuseets kommunikationsstrateg har varit till stort stöd i arbetet med de digitala kanalerna.

Kontaktregister. Alltmer används nu hemslöjdskonsulenternas slöjdar/kontaktregister, som uppdaterats under året. Uppdateringen pågår ständigt och registret innehåller nu information om intresseområden, kontaktuppgifter m.m. till ca 1 700 personer.

Besöksstatistik 2015

Besökssiffrorna 2015 är något lägre än föregående år vilket inte är förvånande då 2014 var extraordinärt på många sätt. Siffran för totalt antal besökare är ändå hög i förhållande till statistiken för de senaste tio åren. Den regionala verksamhetens omfattning är konstant medan den pedagogiska verksamheten på Walmstedtska gården sjunkit kraftigt på grund av att gården renoverats under större delen av året. Hemslöjdskonsulenternas utåtriktade verksamhet har nått en stor publik och ökat med drygt 1 000 personer.

Totalt antal besökare	98 268
Upplandsmuseet	59 431
Disagården	16 507
Kvekgården	517
Walmstedtska gården	299
Bibliotek/föremålmagasin	330
Regional verksamhet	19 777
Hemslöjden	1 407

Fördelning på olika besökskategorier	Upplandsmuseet	Disagården	Kvekgården	Walmstedtska gården	Bibliotek/ Föremålmagasin	Regional verksamhet	Hemslöjd	Totalt
<i>Enskilda besökare</i>	54 325	13 582	517	129	262	13 528	1 201	83 544
<i>Grundskolan</i>								
Antal elever	1 921	2 204	-	78	-	1 770	-	5 973
Antal klasser	86	80	-	3	-	81	-	250
<i>Gymnasieskolan</i>								
Antal elever	333	48	-	-	-	54	-	435
Antal klasser	17	2	-	-	-	3	-	22
<i>Vuxenstuderande</i>								
Antal elever	391	71	-	-	-	267	-	729
Antal klasser	16	3	-	-	-	4	-	23
<i>Universitet/högskola</i>								
Antal studenter	458	-	-	56	48	189	-	751
Antal grupper	28	-	-	3	4	9	-	44
<i>Förskola/Fritidshem</i>								
Antal barn	225	420	-	-	-	100	-	745
Antal grupper	10	17	-	-	-	7	-	34
<i>Totalt antal skol- och förskolebesök</i>								
Antal elever	3 355	2 743	-	134	48	2 380	-	8 633
Antal grupper	157	102	-	6	4	104	-	373
<i>Övriga grupper</i>								
Antal personer	1 778	182	-	36	20	3 869	206	6 091
Antal grupper	88	11	-	2	5	108	25	239
<i>Totalt antal skolor och förskolor inkl övriga grupper</i>								
Antal personer	5 133	2 925	-	170	68	6 249	206	14 751
Antal grupper	245	113	-	8	9	212	25	612

Årsredovisning

Upplandsmuseets personal på utflykt vid handelsmuseet Kappen, Örsundsbro. Foto Olle Norling.

Museistiftelsens huvudmän

Upplandsmuseets huvudmän utgörs av Landstinget i Uppsala län och den ideella föreningen Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Museistyrelsen har under 2015 haft följande sammansättning

Valda av Landstinget i Uppsala län

Ledamöter

Pia Wårdsäter (s)
Emilie Orring (m)
Susanna Hedman (mp)
Gun Ahlberg (v)
Lars-Olof Legnerfält (c)

Suppleanter

Lena Bjuhr Erngren (m)
Gunilla Oltner (s)

Valda av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund

Ledamot

Marie Andersson

Suppleant

Kerstin Forss

Styrelsens ordförande är Pia Wårdsäter och vice ordförande Emilie Orring.

Arbetsutskott

Ordföranden och vice ordföranden.

Revisor (auktoriserad)

Karin François Ågstrand, KPMG

Revisorsersättare (auktoriserad)

Mattias Eklöf, KPMG

Revisorer (förtroendevalda)

Anders Toll (s)
Mats Sjöborg (l)

Inre organisation och styrning av verksamheten

Upplandsmuseet är organiserat med åtta funktionellt uppdelade avdelningar/ansvarsområden för forskning, samlingar, arkeologi, kulturmiljö, kommunikation, hemslöjd, säkerhet och teknik samt ekonomi och kansli. Chef vid museet är landsantikvarien. Biträdande landsantikvarien är tillika avdelningschef för den arkeologiska avdelningen. Vetenskaplig ledare för verksamheten är forskningschefen. Museets ledningsgrupp består av landsantikvarien, biträdande landsantikvarien och avdelningscheferna. Verksamhetens mål, inriktning och innehåll styrs övergripande genom stiftelsens stadgar, måldokument, de av styrelsen fastställda programmen för kunskapsuppbyggnad, vård och förmedling, långsiktig strategisk plan samt i övrigt genom årlig verksamhetsplan och budget.

<i>Personal</i>	<i>2015</i>	<i>2014</i>
Antal anställda	51	56
Varav kvinnor	30	31
Män	21	25

Anställd personal under verksamhetsåret

Landsantikvarie/länsmuseichef

Håkan Liby

Bitr. landsantikvarie/länsmuseichef

Bent Syse

Forskningschef

Irène Flygare

Ekonomi- och kanslichef

Anders Blomqvist

Avdelningschefer

Tuula Autio
Per Lundgren
Berit Schütz
Kenth Wessberg
Annkristin Hult

Informationsansvarig

Katja Jahn

Antikvarier

Barbro Björnemalm

Frida Gereonsson

Stina Flink

Kerstin Hong Åberg

Ulrika Sahlsten

Vilhelm Sundborn

Agnetha Pettersson

Ingrid Zakrisson

Sverker Larsson

Karin Myhrberg (2.3–31.12)

Ylva Fontell (16.9–18.12)

Länshemslöjdskonsulenter

Annkristin Hult

Per Erik Sjölen

Elin Danielsson

Madelaine Jansson (1.7–31.12)

Lina Söderberg (1.5–31.10)

Arkeologer

Bent Syse

Dan Fagerlund

Per Frölund

Hans Göthberg

Malin Lucas

Robin Lucas

Anna Ölund

Emelie Sunding (1.6–31.12)

Andreas Henniuss (13.4–12.7)

Joakim Källberg (tjänstledig)

Linda Qviström (tjänstledig)

Extra arkeologer

Emelie Schmidt Wikborg
(16.3–30.4)

Jonna Sarén Lundahl
(20.4–30.4, 8.10–31.10)

Forskare

Cecilia Bygdell

Marja Erikson

Mats Morell

Assistenter

Monica Mattsson

Krister Wedholm

Ulf Svensson

Monika Lundin

Museireceptionister

Elin Wallin

Jenny Falkman

Åsa Modig

Trina Dobbs

Karin Tunel (1.3–31.12)

Kanslireceptionist

Isa Orsborn

Museibibliotekarie

Inger Levén

IT-ansvarig

Dan Olsson

Fotografer

Bengt Backlund

Olle Norling

Fastighetsförvaltare

Kenth Wessberg

Museitekniker

Gerhard Berlin

Lars Hellstrand

Håkan Wallentinsson

Lokalvårdare

Linda Allfjord

Tuula Ruokokoski

Kulturavrs IT

Camilla Lööf (arbetsledare)

Yvonne Blomberg

Monica Edberg

Hanna Karlsson

Anja Szyszkiewicz

Didrik Taube

Inger Lind

Huseliusprojektet –**Uppsala Domkyrka**

Herman Bengtsson

Pia Bengtsson Melin

Fokus, projekt

Diana Chafik (1.1–30.11)

Romska Röster, projekt

Katja Blomérus (1.1–30.6)

Stiftelsen Upplandsmuseet, Länsmuseum för Uppsala län

Resultaträkning

Belopp i kr	Not	2015	2014
Rörelsens intäkter			
Försäljningsintäkter		6 917 221	8 828 208
Bidrag och övriga intäkter	1	36 078 552	35 110 174
		42 995 773	43 938 382
Rörelsens kostnader			
Kostnader för sålda varor		-334 754	-298 494
Övriga externa kostnader		-15 876 923	-17 146 318
Personalkostnader	2	-27 450 601	-26 735 099
Avskrivningar av anläggningstillgångar	3,4,5	-429 448	-500 172
		-1 095 953	-741 701
Resultat från finansiella poster			
Intäkter från finansiella anläggningstillgångar		797 664	460 083
Ränteintäkter från omsättningstillgångar		104 926	109 038
Orealiserad värdeförändring	6	192 299	555 974
Räntekostnader		-561	-1 131
		-1 625	382 263
Resultat efter finansiella poster			
		-1 625	382 263
Resultat före skatt			
		-1 625	382 263
Årets resultat			
		-1 625	382 263

Stiftelsen Upplandsmuseet, Länsmuseum för Uppsala län

Balansräkning

Belopp i kr	Not	2015	2014
TILLGÅNGAR			
Anläggningstillgångar			
<i>Materiella anläggningstillgångar</i>			
Inventarier, verktyg och installationer	3,4,5	1 130 443	1 251 778
		1 130 443	1 251 778
<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>			
Andra långfristiga värdepappersinnehav	6	10 923 460	9 785 611
		10 923 460	9 785 611
Summa anläggningstillgångar		12 053 903	11 037 389
Omsättningstillgångar			
<i>Varulager m m</i>			
		673 356	645 503
		673 356	645 503
<i>Kortfristiga fordringar</i>			
Kundfordringar		2 284 746	2 195 683
Skattefordringar		23 373	-
Övriga fordringar		65 915	818 572
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter	7	3 957 136	4 705 731
		6 331 170	7 719 986
<i>Kassa och bank</i>			
		2 532 737	2 896 645
Summa omsättningstillgångar		9 537 263	11 262 134
SUMMA TILLGÅNGAR		21 591 166	22 299 523
EGET KAPITAL OCH SKULDER			
Eget kapital			
	8		
<i>Fritt eget kapital</i>			
Balanserad vinst eller förlust		13 855 932	13 473 669
Årets resultat		-1 625	382 263
		13 854 307	13 855 932
Summa eget kapital		13 854 307	13 855 932
Avsättningar			
Avsättningar till pensioner och liknande förpliktelser		61 200	-
		61 200	-
Kortfristiga skulder			
Leverantörsskulder		1 855 799	1 831 253
Skatteskulder		-	46 440
Övriga skulder		1 225 074	1 690 971
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter	9	4 594 786	4 874 927
		7 675 659	8 443 591
SUMMA EGET KAPITAL OCH SKULDER		21 591 166	22 299 523
Ställda panter och säkerheter		Inga	Inga
Övriga ställda panter och säkerheter		Inga	Inga
Ansvarsförbindelser		Inga	Inga

Noter

NOT 1 Bidrag och övriga intäkter

	2015	2014
Uppsala läns landsting	26 875 000	26 400 000
Lönebidrag	2 151 294	2 255 618
Övriga bidrag	6 678 988	4 563 927
Övriga intäkter	373 269	1 890 629
Summa	36 078 551	35 110 174

NOT 2 Anställda och personalkostnader

Medeltalet anställda

	2015	2014
Män	21	25
Kvinnor	30	31
Totalt	51	56

Könsfördelning i ledningsgruppen och styrelsen

Andel kvinnor	2015	2014
Styrelsen	89%	50%
Ledningsgruppen	44%	50%

Löner, andra ersättningar och sociala kostnader

	2015	2014
Löner och andra ersättningar	19 186 532	18 564 955
Sociala kostnader	7 806 351	7 735 330
Totalsumma	26 992 883	26 300 285

NOT 3 Avskrivningar av materiella och immateriella anläggningstillgångar

	2015	2014
Inventarier, verktyg och installationer	429 448	500 172
Summa	429 448	500 172

NOT 4 Nedlagda kostnader på annans fastigheter

	2015	2014
<i>Akkumulerade anskaffningsvärden</i>		
Vid årets början	2 435 758	2 435 758
Avyttringar och utrangeringar	-399 961	
	2 035 797	2 435 758
<i>Akkumulerade avskrivningar enligt plan</i>		
Vid årets början	-2 200 225	-2 115 166
Avyttringar och utrangeringar	399 961	
Årets avskrivning enligt plan	-85 058	-85 059
	-1 885 322	-2 200 225
Redovisat värde vid årets slut	150 475	235 533

NOT 5 Inventarier, verktyg och installationer

	2015	2014
<i>Akkumulerade anskaffningsvärden</i>		
Vid årets början	6 113 191	6 252 839
Nyanskaffningar	308 113	44 100
Avyttringar och utrangeringar	-959 863	-183 747
	5 461 441	6 113 192
 <i>Akkumulerade avskrivningar enligt plan</i>		
Vid årets början	-5 096 946	-4 865 113
Avyttringar och utrangeringar	959 863	183 748
Årets avskrivning	-344 390	-415 113
	-4 481 473	-5 096 478
Redovisat värde vid årets slut	979 968	1 016 714

NOT 6 Andra långfristiga värdepappersinnehav

	2015	2014
<i>Akkumulerade anskaffningsvärden</i>		
Vid årets början	9 785 611	10 110 636
Nyanskaffningar	945 550	
Orealiserad värdeförändring	192 299	555 974
Nedskrivningar		-880 999
Redovisat värde vid årets slut	10 923 460	9 785 611
Marknadsvärde	10 923 460	9 785 611

NOT 7 Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter

	2015	2014
Förutbetalda hyror	1 798 024	1 784 581
Övriga förutbetalda kostnader	233 175	221 351
Upplupna uppdragsintäkter	1 753 429	2 359 644
Upplupna bidrag	172 508	340 155
Summa	3 957 136	4 705 731

NOT 8 Eget kapital

	2015
Eget kapital vid årets ingång	13 855 932
Årets resultat	-1 625
Eget kapital vid årets utgång	13 854 307

NOT 9 Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter

	2015	2014
Upplupna semesterlöner	885 758	858 650
Upplupna sociala avgifter semesterlöner	270 435	269 787
Förutbetalda bidragsintäkter	2 928 809	3 601 636
Övriga upplupna kostnader	494 753	144 853
Summa	4 579 755	4 874 926

